

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

V. ÉVFOLYAM I. SZÁM

10.

2005.

A balatonfüredi és szentlászlói Varga család nemesi címere 1713-ból.

A „fehér” templom kertjében az. I. világháborúban elesettek emlékére ültetett fenyőfák egyikének emléktáblája.

(Helytörténeti Gyűjtemény)

Felelős szerkesztő:

ELEK MIKLÓS

Szerkesztőbizottság:

BAÁN BEÁTA, DR. DIBUSZ LÁSZLÓ,
NÉMETH ÁKOSNÉ, DR. RÁCZ JÁNOS,
Z. KARKOVÁNY JUDIT

Kiadja

a Balatonfüredi Városi Könyvtár és
Helytörténeti Gyűjtemény,
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadók:

SÁRKÖZINÉ SÁROVITS HAJNALKA
igazgató

SZENFNERNÉ VARGA ANIKÓ
elnök

A folyóirat Balatonfüred Város
Önkormányzata, a Balatoni Szövetség,
a budapesti Csokonai Művelődési Központ,
a balatonfüredi Iglói és Gerbovits Nyomda Bt.
támogatásával jelent meg.

Szöveggondozás:

TÓTH-BENCZE TAMÁS

Számítógépes szerkesztés:

M. KUZMA ANGÉLA

Ára: 250,-Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

Megjelenik áprilisban, júliusban, decemberben.

Szerkesztőség:

8230 Balatonfüred, Arany János u. 12.
Tel.: 87/340-744

Nyomás:

Csokonai Művelődési Központ
Budapest

TARTALOM:

MEMENTÓ 2. oldal

Katona Csaba:

ÉCSY LÁSZLÓ NAPLÓI 4. oldal

Tóth Attila:

A BALATONFÜREDI

ISKOLA UTCA 6. oldal

Rácz János:

BALATONFÜRED, A SZÓLÓ ÉS

BOR NEMZETKÖZI VÁROSA 8. oldal

Szekeres Mihályné:

A KESERŰ-HÁZ 15. oldal

Tóth Györgyi:

BRINZEY AURÉL, A BSC ELNÖKÉNEK

EMLÉKKOSZORÚJA 16. oldal

Sibalszky Zoltán

BALATONFÜREDI EMLÉKEK ... 17. oldal

EGY 60 ÉVES DOKUMENTUM ... 22. oldal

Szenfnerné Varga Anikó:

EGYESÜLETI BESZÁMOLÓ 23. oldal

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy
lemondtak tiszteletdíjukról, szerzői jogdíjukról.

Szerzőink:

Katona Csaba
levéltáros, Budapest

dr. Rácz János
nyelvész, Balatonfüred

dr. Sibalszky Zoltán
villamosmérnök
Budapest

Szekeres Mihályné
ny. tisztviselő
Balatonfüred

Szenfnerné Varga Anikó
tanító
Balatonfüred

Tóth Attila
üzemtechnikus
Balatonfüred

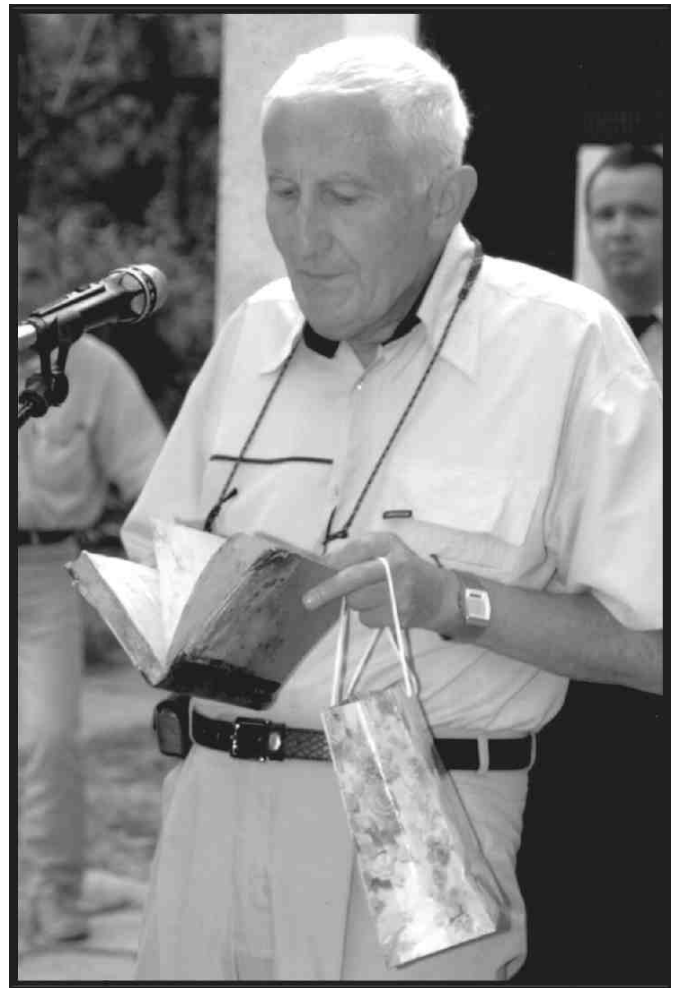
Tóth Györgyi
könyvtáros
Balatonfüred

MEMENTÓ

Utoljára olvasható a szerkesztőbizottság tagjai között dr. Dibusz László neve. 2005. január 24-én váratlanul és visszavonhatatlanul leköszönt szerkesztőbizottsági tagságáról. Örökre. Ott volt a születő folyóirat bölcsőjénél, szeretettel segítette világrajöttét. Tevékeny tagja volt a szerkesztőségnek, lelkes, szívvel-lélekkel író szerzője a Füredi História-nak, hűséges krónikása a Helytörténeti Egyesületnek. Félbemaradtak írásai, hiányoznak a befejezetlen tanulmányok, emlékezések.

Őrizze emlékét és írásainak hiányát ez az üresen hagyott oldal!

A Füredi História szerkesztősége

A felvétel 2003. augusztus 19-én készült, a Városi Helytörténeti Gyűjtemény megnyitásának 10. évfordulóján rendezett ünnepségen, amint ajándékot ad át a gyűjteménynek. (fotó: Tóth Attila)

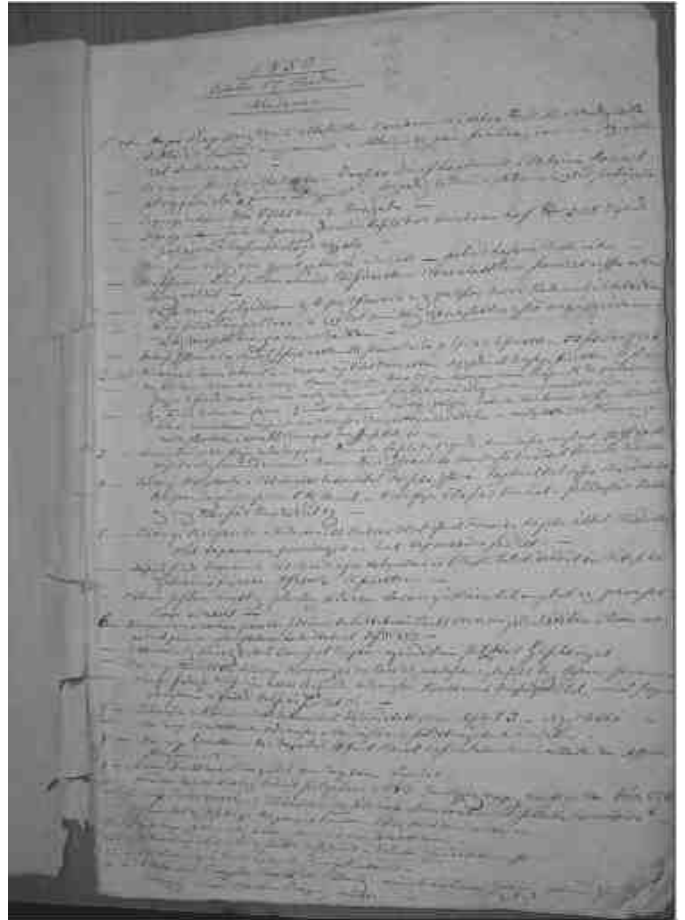
KATONA CSABA

ÉCSY LÁSZLÓ NAPLÓI A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYBEN

Rómer Flóris bencés szerzetes, a kiváló régész és természettudós az alábbiakat vetette papírra a 19. századi Balatonfüred egyik legismertebb alakjáról: „... ki nélkül Savanyú-vizet nem is képzelhetem magamnak ...”¹ A férfi, akit Rómer ekképp jellemezett, nem más, mint a fürdőtelep igazgatója, Écsy László. Balatonfüred Város Önkormányzata és a Balatonfüred Városért Közalapítvány jóvoltából az ő naplói kerültek a múlt év végén a Városi Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonába, és a tervek szerint ezek szövegének kritikai kiadása még az idén napvilágot lát.

Miért is jelentősek ezek a források? Rómer Flóris fenti idézete már sejteni engedi, hogy Écsy Lászlónak nem akármilyen szerepet játszott a fürdőhely múltjában. S valóban: az 1807-ben Péren született Écsy több min ötven éven át volt fürdőigazgató Füreden.² Fiatalon, 1831-ben állt – mint írnok – a tihanyi bencés uradalom szolgálatába. Néhány évvel később, 1834-ben egy tűzvész elpusztította a fürdőtelep tekintélyes részét, és a károk helyrehozatala után a korszerűen újjáépített fürdőt az apátság – szemben a korábbi gyakorlattal – nem adta bérbe, hanem saját irányítása alá helyezte úgy, hogy Écsyt 1835-ben az apát fürdőfelügyelőnek nevezte ki.³ Ezt a posztot aztán több mint fél évszázadon át, egészen 1888-ig töltötte be.

Écsy a gyakorlatban csak egy évvel később, 1836-tól kezdte meg működését, mivel ekkor járt le a fürdő korábban megkötött bérleti szerződése.⁴ Kezét azonban ezután is erősen megkötötte az, hogy pénzügyi kérdésekben a tihanyi uradalmi számvevőszéknek volt alárendelve, amelynek élén 1851-ig az uradalmi ügyész, majd pedig a perjel állt. A jövedelmeket, valamint az esetleges beruházások költségeit a tihanyi jószágkormányzó kezelte, akinek havonta számolt el a fürdőfelügyelő.⁵ Pozíciója tehát korántsem tette lehetővé, hogy teljes szabadsággal járhatson el. Befolyásának határait jelzi, hogy Füreden nyaralók vagy villák építésére – engedély híján – nem volt lehetőség, így többek között ő is nemleges választ kapott erre irányuló kérelmére. Az uralkodó csupán 1866 nyarán engedélyezte tizenegy hold terület felparcellázását házhely céljára,⁶ és Écsy csak ekkor építhetette fel ma is álló villáját, amely 1868-ban készült el.

Már-már kínos pénzügyi precizitását, egyúttal tisztességét kiválóan jellemzi az a szerződés, amelyet Schwarz Zsigmond pápai „portékással” kötött. E szerint Schwarz „A Savanyu vizi Házbutorokhoz megkivántató kilentz száz hetven két lepedőknek” szállítását vállalta megfelelő ár ellenében úgy, hogy „folyó márczius hónap 30-ig okvetlen személylyesen Tihanyba szállítsa”, továbbá azt is, hogy bizonyos „Vánkos Czihákat is a fent kitett időre” eljuttat a fürdőbe.⁷ Aligha véletlen, hogy Écsy ezt a nem túl komoly jelentőségű „beruházást” is ilyen részletességgel dokumentálta.

A fürdő érdekeit mindenkor szembe előtt tartotta, így pl. 1849-ben azért ragadott tollat, hogy a Somogyból Füredre érkező kormánybiztostól, Noszlopy Gáspártól visszakérje az apátság tulajdonát képező négy lovat, amelyeket ágyúk szállítására vett „kölcson” a kormánybiztos. Az elhivatott forradalmár Noszlopy ekkor élet-halál ura volt a környéken, Écsynek mégis volt bátorsága hozzá for-

dulni: „Könyörgésem megújítom, s esedezem az Apátság nevében ne terheltessek rendelkezni hogy minel előbb a kérdésben lévő 4 ló két kocsis megjöjjön.”⁸

Lelkiismeretességét szintén jól példázza, hogy 1854 őszén – tapasztalatgyűjtés céljával – tanulmányútra indulva kereste fel Ausztria, valamint Cseh- és Morvaország híres fürdőit: Vöslaut, Helenthalt, Teplicet, Bilint, Karlsbadot, Franzensbadot és Marienbadot. Útja során még arra is gondot fordított, hogy Prágában és Bécsben felkeresse az ott lakó füredi törzsvendégeket.⁹

A fürdőigazgató a nyári Füred közönsége körében közismert és népszerű alak volt, aki részt vállalt minden előremutató kezdeményezésben. Amikor 1861-ben a fürdőhelyen eltemették az ott elhunyt fiatal színésznőt, Szöllösy Ninát, a kor népszerű divatlapja, a Hölgyfutár külön kiemelte az ő szerepét: „B[alaton] Füredről mély köszönetet nyilvánítanak Écsy László fürdő igazgató urnak, ki a korán elhunyt Szöllösi Nináról még életében is gyöngéden gondoskodott, temetésénél pedig szintén szép áldozatkészséget tanusita.”¹⁰

Természetesen nem csak ilyen szomorú aktusok fémjelezték közéleti szerepvállalását. 1867. március 25-ikén pl. a tihanyi apátnak ő vitte a hírt arról, hogy Batthyány Ödön gróf elnöksége és Széchényi Béla gróf másodelnöksége alatt vitorlás hajó-egylet alakult, amelynek pártfogója maga a királynő lett: ez volt az ún. Balaton-Füredi Yachtegylet.¹¹

Ismertségét az is mutatja, hogy a fürdői pletykáknak is állandó szereplője volt. Táncsics Mihály leánya, Eszter, aki férjével, Csorba Gézával és édesanyjával 1873 nyarán kereste fel Füredet, naplójában szinte tételszerűen sorolta fel a fürdővendégek aznapi témáit: „A mi asztalunknál egy mindenkivel ismerkedni szerető orvos telepedett le nejével. Beszélte J[alsovics], mi sok ingyenélő van itt Füreden, mennyi kiadása van Raabschnak és mennyi jövedelme Écsynek – 2000 f[o]r[in]t”¹²

A fürdővendégek kényelme érdekében mindent igyekezett elkövetni, legfőbbképpen e törekvésével vívott ki elismerést. Egy Dezső Dániel nevű vendég pl. elégedetten írt Körmenten élő szüleinek elszállásolás körülményeiről 1859-ben: „... mi itt az első vendéglőben vagyunk tek[in]t[etes] Écsy László a füredi fürdőnek főfelügyelője (inspector) ad, amit csak szükségünk. [...] Külön szobánk volt két ágygyal – jó hely.”¹³ Am Écsy egy pillanatra sem felejtette el, hogy elsősorban a fürdőhely érdekeit kell szem előtt tartania. Táncsics Eszter pl. rendkívül szívélyes úriemberként írja le a fürdőigazgatót,

aki azonban a költségek kérdésében hajthatatlannak bizonyult: „Benéztünk az igazgatói irodába, az igazgató Dr. Écsy úrnak esze ágában sincs, hogy a szobák árából valamit is leengedne! Azt mondta a mamának: „Lelkem! Az nem lehet.”¹⁴

Végezetül talán nem hiábavaló gondosságának jellemzésére egy 1867-ben kelt levelet, amelynek címzettje a tihanyi apát volt, szó szerint idézni: „Vendég hála az égnek szép számmal van, s folyamatosan érkeznek naponkint, a szénsavas fürdő igen nagyban használtatik, olyannyira néha egy kis aprehentiát sem lehet kikerülni. Tegnap ezen két ház használatából 19 f[orin]tot vett be a pénztár. [...] Ha szerencsém lesz Nagyságos Urhoz 1000 F[orin]tot azonnal át adhatunk s így folytonosan fizetek meg Isten segítségével a mult szerencsétlen év tartozását leróva. [...] Mágásunk csak gróf Vaynó van, de július 10e felé remélem több is lesz.”¹⁵

Écsy László nyugalmazott fürdőigazgató, királyi tanácsos, a Ferenc József Rend lovagja, a Balaton-Füredi Szeretetház igazgatótanácsának tagja 1895-ben hunyt el. Sírja az arácsi református temetőben található. Az 1850–52, valamint az 1856. évi naplói nem csupán Füred múltjára nézve kiemelkedő fontosságúak, hanem a magyar történelem kevésbé kutatott időszakának, az 1850-es éveknek is egyedülállóan értékes történeti forrásai, amelyek eredeti példányai immár méltó helyen, a Városi Helytörténeti Gyűjteményben találhatóak meg.

1 RÓMER FLÓRIS: A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat. Győr, 1860. 186.

2 Écsy rövid életrajzát l. legújabban: Balatonfüred emlékjelei. Szobrok, emlékművek, emléktáblák, emlékfák, síremlékek. Főszerk.: BÁNDI LÁSZLÓ. Balatonfüred, 2004. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 13.) 204.

3 „Ez időben az intézet bérlő kezében lévén, 1834-ben az is határozottatott, hogy amint a bérllet letelik, a szerzet maga veszi át az összes kezelést. Ezen határozat következtében 1835 óta egy intézeti felügyelő, jelenleg igazgató által házilag kezeli.” JALSOVICS ALADÁR: A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei képekkel illusztrálva. Bp., 1878. 25.

4 „Écsy [...] azonban hivatalos működését csak a bérlés idejének lefolyása után, t. i. 1836-ik évi április hó 12-én kezdette meg.” ORZOVENSZKY KÁROLY: Balaton-Füred és gyógyhatása. Pest, 1863. 58.

5 HUDI JÓZSEF: A balatoni fürdőkultúra a reformkorban. Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból 1988. Szerk.: BILKEI IRÉN. Zalaegerszeg, 1989. (Zalai Gyűjtemény, 28.) 117–118.

6 SZÜCSNÉ MEZEI MÁRIA: Balatonfüred polgári építkezései. Műemlékvédelem, 1985. 4. sz. 296.

7 Veszprém Megyei Levéltár (= VeML) XII 4/h Üdülöhelyi (Balatonfüred–Savanyúvíz) iratok (= XII 4/h) 1. doboz. Hivatalos levelezés. Szerződések 8 Magyar Országos Levéltár. H 108 Noszlopy Gáspár kormánybiztos iratai. 2. doboz 156.

9 [deési] DADAY ANDRÁS: Az első magyar fürdőügyi tanulmányút. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei, 1956. Bp., 1956. 107.

10 Vidéki rövid hírek. Hölgyfutár, 1861. 27. sz. 214.

11 SÖRÖS PONGRÁC: A tihanyi apátság története. II. köt. Tihany, mint fiókapátság 1701-től napjainkig. Bp., 1911. 520–521.

12 Táncsics Eszter és Csorba Géza naplója. Szerk.: BUZA PÉTER. Bp., 1994. 67–69.

13 Városi Helytörténeti Gyűjtemény, Balatonfüred.

14 Táncsics Eszter és Csorba Géza naplója, i. m. 58.

15 VeML XII 4/h 1. doboz. Hivatalos levelezés

TÓTH ATTILA

A BALATONFÜREDI ISKOLA UTCA MÚLTJA ÉS EGYKORI LAKÓI

Az első olyan dokumentum, amely alapján településünk szerkezetét tanulmányozhatjuk, Pálóczi Horváth Ádám 1785-ben készült „B. Füred” térképe. Ezen még nincs feltüntetve az utca.

Az 1858-as Füred és kataszteri térképen (Magyar Országos Levéltár) már látható egy rövid közlekedési út, amely Varga Lajos módosgazda 37 méteres, nádfedeles parasztházához vezetett. A házat Varga Lajos Vázsonyi utcai lakos dédapja építtette az 1800-as évek közepén, amelyben öt még három nemzedéke követte, és később társbérlok is laktak benne. A református halotti anyakönyvi bejegyzés szerint a házszám: Baricska 48. (jelenleg Iskola u. 5.) A házban boltíves konyha volt, az ajtók, ablakok vasalásai szép mintájú kovácsoltvasból készültek. A szobák mennyezete széles deszkákból, egymásra átlapoltan készült, vaskos keményfa gerendákra rakva. Fölötte agyagréteg. A porta igazi gazdasági udvar, ahol nagy istállóban lovat, marhát tartottak; távolabb disznóól, s mindenféle baromfiak szaladgáltak. Széles kocsibejárata kétszárnyú kovácsoltvas kapu volt. A falak kőből, a boltívek és kémények gróf Eszterházy téglagyárában monogrammal, évszámmal [(EK) 1851, CEP 1868, GEP 1870] gyártott téglából épültek.

A házat 1976-ban lebontották. A fő válaszfal tezejéről óriás méretű szilfa tetőszéktartó mestergerenda került elő (28 x 35cm x 6 m). A ház helyén épült új házakban is a leszármazottak laknak. A régi házból csak a tágas boltíves borospince maradt eredeti állapotban.

Az Iskola utca a Baricska-dűlő szőlővel betelepített területén alakult ki. (A szőlőtelepítés részben a Tamás-hegyi – az 1890-es évek filoxéra járványában kipusztult – szőlőt pótolta.) A Baricska-dűlő a mostani Kossuth Lajos utcától a Balatonig nyúlt. A terület beépítése miatt a szőlőművelés megszűnt, a Baricska nevet már csak a csárda őrzi.

Az utca elejére épült 1905-ben a polgári fiúiskola (ma Bem József Általános Iskola), amelynek kertje ma is lenyűlik az utca közepéig.

Vele szemben a Beleznay kőműves által épített ház (1. sz., eredeti állapotban), a gazdasági felső

népiskola internátusa volt. Alatta Kenessey Károly fia, dr. Kenessey Károly háza (3. sz., eredeti állapotban).

Kenessey doktor a szegények orvosa volt, pénzt nem fogadott el, 1941-ben bekövetkezett haláláig agglegény maradt. Később ez a Fodor és Csoma családok háza lett, akiknek hentesüzletük volt a faluban. Az udvarban házi füstölő működött, ide vitük – barátok, ismerősök – a disznóvágás után a kolbászt, sonkát füstölni.

A kert Völgy utcai oldalán jégverem volt a romlandó élelem hűtésére. A kert Balaton felé néző részén Csománé Stéger Rózsa húga nemrég szép villát épített fel férjével és nyugdíjba vonulván ideköltöztek.

A húszas években az utca alsó, Balatonra néző sarkán családi házat épített az Erdélyből származó Bakó Béla, a veszprémi polgári iskola igazgatója (25. sz., eredeti állapotban). A II. világháború után, egy koncentrációs táborot megjárt zsidó kereskedő, Pollák Izidor és második neje, Blanka néni költözött ide. (Első felesége és lányai elpusztultak a táborban.) Zárkózott életet éltek, csak a rokonság látogatta őket. Pollák Izidornak használtruha- és cipőkereskedése volt a Kossuth utcában.

Az utca iskola felőli oldalán még négy ház épült.

Az egyik, Farkas Lajos kőműves L-alakú háza (4. sz., később toldalékkal egészült ki), a másik az utcafronttól beljebb Urhegyi Antalé, ahol három

nemzedéken át lakott a család. Antal fia Antal – nyugdíjas alezredes – kecskéket tartott portáján. Az utca átellenes oldalán a réten legeltette őket, a kecsketejet saját használatra fejték, de jutott a szomszédoknak is olcsón.

Még beljebb volt Ránzay Péter földszintes házrész, Gáspárék emeletes házrészével összeépítve. Ránzay Péter tanár főleg Petőfi költői munkásságával foglalkozott, erre emlékszem a vele való egykori beszélgetésekre visszagondolva.

Az utca végén a saroktelken Kasza Pál nyugdíjas MÁV felügyelő 1928-ban épített egy kétszintes villát, amit 16 évig panzióként működtetett (12. sz., csak toldalék épült hozzá két szintben 1980-ban). Először az előbb említett Gáspárék laktak az emeleten 1942-től 1944-ig Budapestről leköltözve, majd 1944-től albérliként az Aradról menekült Pongrácz Lászlóné és Dufner Rózsa. Kasza Pál 93 éves korában, 1962-ben halt meg. Ez az egyetlen ház, amelyben ma is az építető leszármazottjai, jelenleg a 4. nemzedék tagjai laknak.

A 30-as évek közepén épült a Kasza villa előtt Kelemen Lajos háza (10. sz.), majd pedig Ránzay Ágoston ezredes villája (8. sz., átépítve). Ránzay felesége francia volt – Adrienne de La Marre –, mindenki csak Adi néinek hívta. Ő a II. világháború idején a Vöröskereszt szolgálatába állította házáat, ami egyben olyan nők menedéke is volt, akik az erőszakoskodó orosz katonák elől kerestek oltalmat. Francia menekülteket is bújtatott. Adi néni élete végéig elkötelezett vöröskeresztes volt, 91 éves korában halt meg 1977-ben, sírja a balatonfüredi római katolikus temetőben található. 1952-ben a hajógyárba hívott gépészmérnök Székely Sándor és családja lakott nála albérletben.

A következő épület a falu felé Füzy Antal újságíró háza (6. sz., változatlan). Füzy Antalnak óriási könyvtára volt. Nála lakott albérletben az 50-es évek elején a Tóta család, akik 1956-ban Nyugatra menekültek. A fenti két épület között, Urhegyi Antal és Ránzay Péter beljebb álló házához gyalogos szolgalmi út vezetett és vezet ma is.

Pongráczné pilóta fia, ifj. Pongrácz László 1932 augusztusában légi felvételt készített az utcáról. A kép jól rögzíti az akkori beépítettsé-

get, tehát ezt követően épülhetett Pollákék fölött vitéz Krasznay Lajos honvéd alezredes villája (23. szám, változatlan). Krasznay 1938–39-ben a Balatoni Szövetség igazgatója volt. A Gudics család 1953 körül költözött ide. Gudics Ferenc önzetlen, segítőkész ember volt, sokat tett a városi labdarúgásért is.

Ettől a háztól a falu irányában már csak Varga Lajos, Bedegi Gábor, Bedegi Pál és Pálffy Zsigmond szántója, mandulása és rétje terült el egészen a Varga-házig.

Ez az állapot 1957-ig változatlan maradt. Ekkor a füredi Hajógyár a dolgozói számára ezen a területen házgyári elemekből ikerházas lakóövezetet létesített. A Varga és Krasznay-ház között 4 ikerház fért el (7-től 21-ig terjedő számozással). Legfelül laktak a Fi testvérek, alatta Jaksa János és Dervalics Ferenc családja, majd Timmer Ambrus és Nagy József családja, végül Székely Sándor gépészmérnök és Kovács Imre családja.

Az utca Kasza Páltól kapta az Iskola nevet, amely a II. világháború előtt Darányi Kálmán nevet vette fel. A háború után rövid időre ismét Iskola utca lett, majd Úttörő utca, végül 1989 után – visszakerve eredeti nevét – újra Iskola utca.

A 40-es évekig gyalogút volt, a Balaton felőli vége – a rá merőleges Felső Baricska útról – körforgóval lezárva. Ezt a körforgót később kivették, hogy lovas szekér is használhassa, egyúttal makadám burkolatot kapott. Nyáron a száraz idők portalanítását használt gépolaj-permetezéssel biztosították, amit havonként ismételtek, míg végül a 60-as években aszfalttal burkolták.

Köszönetet mondok Varga Lajos és Csománé Stéger Rózsa adatközlőimnek.

RÁCZ JÁNOS

BALATONFÜRED, A „SZŐLŐ ÉS BOR NEMZETKÖZI VÁROSA”

II. RÉSZ

Előző cikkünkben (Füredi História III. évf. 2. sz.) a szőlőfajták elterjedésének, Balatonfüred szőlőgazdálkodásának és a magyar szőlőnevek történetének és etimológiájának rövid, csak a lényegre szorítóköző áttekintése után az *Olaszrizling*, a *Rizling* és a *Rizlingszilváni* neveket tárgyaltuk.

Természetesen ezeken a szőlőfajtákon kívül városunk környékén még sok más fajtát telepítettek az idők során. A mai fajtaválaszték a filoxéra-vész utáni időkben alakult ki. A második részben ezeknek neveivel foglalkozunk. Itt szeretnénk tisztelettel kérni azokat az olvasókat, akik emlékeznek a régebbi fajtákra, dédszüleink borszőlőire, azok sajátosságaira és neveire, osszák meg értékes ismereteiket folyóiratunkkal, hogy az ősi fajtákkal is foglalkozhassunk egy következő számban! Hiszen tudommal a Balatonfüred környéki régi fajták adatolásával a történeti szőlészet kutatói máig adósak. Pedig a szőlészetnek ezen a vidéken igen régi múltja van! A monostori népek összeírásakor, 1211-ben említik a tihanyi monostor szolgái között az arácsi, füredi, kéki, papsokai szőlőművelő népeket. De királyi szőlőbirtokok is voltak Kék faluban. 1696-ban Babocsai Ferenc urbáriuma szerint az arácsi és füredi jobbágyok együttesen 40 akó bort adtak szüretkor a földesuruknak. Élénk adásvételi forgalom zajlott a XVII. században Arácson, hegyvamos és nemesi jogú szőlőket és a szőlők hegyvámját is adták-vették. A szőlők helyét az országút mentén, a Tamás-hegyen, az Új-hegyen és az Isten fia nevű hegyen jelölték meg. A füredi nemesek a XVII. század első felében a Bocsár-hegy beültetésével a legjobb szőlőhegyet vették birtokukba. 1828-ban Füreden már 619,7 kat. holdon folyt a szőlőművelés, főként az Öreg-hegyen. Oláh János „Balaton mellyéki tudósítások barátságos levelekben” c. írásaiból (Tudományos Gyűjtemény, 1834) megtudhatjuk, hogy ebben az időben „*Fürednek lakosai szőlőből gazdálkodnak, szántóföldjök, rétjek kevés lévén. Itt igen olajos, erős és aranyszínű bor terem.*” Eötvös Károly az Utazás a Balaton körül c. könyvében írja a borosgazdáról: „*Behív egy pohár borra minden útonjárót. Drótos tót, bugyros zsidó, babkár, kucséber, vándorló legény, magános cigány, szegődőember, vásárra menő: neki mindegy. Az ősi erkölcs azt parancsolja, hogy egy pohár borral minden ismeretlent, akit a sorsa arra visz, meg kell kínálni.*”

Manapság ez a szép szokás – elsősorban a turizmus növekedésével – már szinte kivész, de nézzük baráti koccintással legalább a további mai fajtákat és neveiket.

Fehérborszőlők:

Cserszegi Fűszeres: Bakonyi Károly állította elő 1960-ban keresztezéssel ezt a kissé muskotályos ízű, *fűszeres* illatú és zamatú, kitűnő adottságokkal rendelkező fajtát a Keszthely melletti *Cserszegtomajon*, a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem kísérleti szőlőtelepén. Számos helyen kifejtettem már, hogy – bár a *Cserszegi Fűszeres* a magyarban szépen cseng –, mégsem tartom szerencsés névadásnak. Egyrészt azért, mert külföldön szinte kimondhatatlan. Tudjuk, mennyire leronthatja egy-egy elnevezés a termék reklámját, elterjedését, közkedveltségét. Pedig a *Cserszegi Fűszeres* külföldön, elsősorban Angliában, eléggé terjesztett már. Másrészt bornévként a fajtanév használat zavaró volna a kettős földrajzi név miatt, hiszen sokszor a bor származását, a termesztés helyét is megadják; mint pl. *Balatonfüredi* vagy *Egri Cserszegi Fűszeres*, esetleg egy *Badacsonyi* vagy *Villányi Cserszegi Fűszeres* már nem volna szerencsés az üveg címkéjén.

Juhfark: régtől, 1730-tól adatolható a magyar írásbeliségben; a népnyelvben számos alakváltozata használatos, így Új Magyar Tájsz.: *ifark* (Hont vm.), *juh fark* (Murakeresztúr, Székesfehérvár, Gomba, Szada, Nagyszalonta), *jufarok* (Kiskunhalas), *jufark* szeöllő (Hajdúnánás), *ifarkú* (Gelse, Balaton-mell.), *juh farkú* (Ósi), *bárány farkú* (Balaton-mell.) | Magyar Tájsz.: *juh-fark* (Szilágy-Somlyó) | Szegedi Szótár: *jufark szeöllő*, *jucsöcsű szeöllő*. Az ismert görög fajta gör. *probatonuros*z nevét alkalmazzák a legtöbb szőlőtermelő országban tükörszóként. A magyar elnevezés nyilván nem független szerbhorvát ekvivalensétől: *ovčij répak* 'szőlőfajta' (tulajdonképpen 'juh farkinca'). A répa 'fark' családjába tartoznak más szerbhorvát szőlőnevek is. A név magyarozata az, hogy e fajta fürtje hosszú és hengeres, hosszú nyéllel. Német Lämmerschwantz neve is ugyanilyen összetett szó, minden bizonnyal a magyar név tükörfordítása, mert ez a szőlő a filoxeravész előtt nagyon elterjedt volt Magyarországon, a somlai és neszmélyi borai híresek voltak, és külföldön a szőlőt csak a velünk szomszédos határrészekben ismerik. Hasonló a névadási szemlélet háttere a *Bárány fark*, *Rókafark*, *Ökörszem*, *Kecskecsöcsű*

stb. metaforikus szőlőneveknél. Bornévként a *Juhfark* mára főleg a Somlóhoz kötődik. A bőven termő, de sajnos későn érő és rothadásra hajlamos fajta jó évjáratokban finom savaival kellemes, igen száraz, különleges minőségű fehérbort ad.

Kéknyelű: A Történeti Etimológiai Szótár első fölbukkanásként az 1833-as évet adja meg, azonban ennél korábbi források is találhatóak. 1805-ben Gombás J. Feljegyzéseiben *kék nyelvű*, 1821-ben Nagyváthy művében *kéknyelű szőlő*. 1829-ben a Bécsben kiadott Azon sokféle szőlőfajtoknak lajstroma, a' mellyeket egy érdemes hazánkfia... (A' Bétsi Magyar Újság mellé Toldalékul) c. Görög Demeter-féle jegyzékben olvashatjuk a *kéknyelű* elnevezést. Maga a szőlőnév a fajta kékesvörös levél-illetve fürtnyele alapján keletkezett. Miután valószínűleg magyar eredetű szőlőfajta, a német *Blaustängler* elnevezés tükörfordítás eredménye lehet a magyarból.

Mára már csak igen kis területen ültetik. Tökéje középerős, vesszői görbék, lapítottak, lilásbarna színűek. Levele kerek, kékes árnyalatú, felülete sima. Fürtje középnagy, kissé vállas, laza. Bogyói jól beérve zöldesfehérek, feltűnően hamvasak, vastag héjúak, lédúsak, kellemesen savasak. Vesszői fagyérzékenyek, fürtjei csak kivételesen, esős években rothadnak. Igaz, hogy keveset terem és beérése is bizonytalan, ám bora kitűnő száraz fehérbor, sokak kedvence. Jó évjáratokban finom illatú és zamatú, egyes évjártai különleges minőségűek.

Muskotály: igen régtől adatolható szavunk, már 1395 körül felbukkan a Besztercei Szójegyzékben: *muscath* 'nectar', *muskath*. 1558-ban gyümölcsnév a *muskatal körtel* az Oklevélszótárban, 1560 körül *Muskotaly szeoleo* a Gyöngyösi Szótártöredékben, 1585-ben *muskotaly* Calepinus szótárában, 1590-ben *muskotal szolo* Szikszai Fabricius Balázs Nomenclatorában. A nyelvjárásokban számos alakváltozata használatos, így Új Magyar Tájsz.: *mucskota* (Bókaháza, Gelse, Nagykanizsa), *mucskotár* (Halmágy), *muskatal* (Mátraalja, Borsod vm. északi része, Kesznyéten, Tállya, Viss), muskotály (Bábolna vid.), *muskolat* (Gyöngyös), *muskota* (Balaton-mell.), *muskotá* (Berhida), *muskotár* (Nagykanizsa), *mocskotaszőlő* (Göcsej, Csonkahegyhát), *muska* (Nagyszalonta), *muskát* (Debrecen), *moskotájszőlő* (Zilah) | Szamosháti Szótár: *muskotájszőlő* | Kiskanizsai Szótár: *mucskotár*, *mucskota* | Szegedi Szótár: muskotáj | Magyar Tájsz.: *mocskotáj*, *mocskotár*, *mucskotár* (Székelyföld), *muskolat* (Vác, Balassa-gyarmat) | Maár G.: A soproni ném. muškatolla | Népismereti Dolgozatok 1978:

muskatáj (Erdély, Miriszló). Német származású szőlőneveünk, késői középfelnémet kori bajor-osztrák eredetű; vö. kfn. *muscatel* 'édes olasz borfajta', *muscatell*, *moscateller* 'ua.', irodalmi német *Muscateller* 'muskotályszőlő és bor', mely az olasz *moscatello* 'ua.' átvétele. Az olasz szó a latin *muscus* 'pézsmá, mósusz' (< görög módcoz 'ua'. < arab *muska* 'ua.' < perzsa *mušk* 'ua.') családjába tartozik. A német szó átvétele az olaszból XIV. századi, 1300 körül fordul elő először a forrásokban. A névadás alapja a szőlőfajta és borának jellegzetesen fűszeres illata, zamata. A magyarban a szlovéni -l palatalizálódása (>-ly) igen régi, már a XVI. században történt. A magyar nevet vette át a román; vö. *Muscatár*, *Muscatai* 'ua.', bár emellett használatos ott egy másik alakja is a szőlőneveünk: *Muscat*. Vándorszóként pedig több nyelvbe is eljutott; vö. angol *Muscat*, *Muscatel*, francia *Muscat* és *Muscadelle*, *Moscato*, spanyol *Moscatal*, portugál *Moscatel*, orosz *Moszkatele*, *Muszkat*, szerbhorvát *Muskat*, *Muškat*, ausztráliai angol *Muscat*.

A Sárga Muskotály társneve a *Bárzsing* (R. 1829: Azon sokféle..., 1833: Kassai J. szókönyve). Ugyanakkor a *bárzsing* (1667: N. *bárzing*, *bárzsing*, *bácsing* EtSz., 1862: Czuczor-Fogarasi szótár) a menták nemébe tartozó illatos növényfaj. Általánosan ismert toroktisztító hatása (a *bárzsing* hazánk egyes vidékein a tájnyelvben a nyelöcsövet, torkot jelenti). Illatos tulajdonsága a *Muskotályra* – erre a szagos szőlőfajtára – való névátvitel magyarázata. A Sárga Muskotályt a világ legtöbb szőlőtermesztő országában ismerik, leghíresebb ültetvényei a franciaországi *Lunel* és *Frontignan* községek határában találhatóak. Hazánkban elsősorban a Dunántúlon és Tokaj-Hegyalján terjedt el. Bogyói kicsik, gömbölyűek, sárgászöldek, napos oldalukon rozsdásodók, vastag, de puha héjúak, lédúsak, ropogósak. Finom muskotályos az ízük. Igényes fajta, rothadásra hajlamos, fagyűrése gyenge, a gombásbetegségekre, különösen a lisztharmatra erősen

érzékeny. Bora igen finom illatú és zamatú, de különleges minőségű borok csak nagyon kedvező feltételek között jönnek létre. Tokaj-Hegyalján aszú is készül belőle.

Sauvignon: a magyarban 1875 óta adatható szó, francia eredetű szőlőnevünk; vö. francia *Sauvignon blanc*, *S. jaune*, *S. vert*. Átvette a legtöbb szőlőtermelő ország is, így olasz *Sauvignon grande*, *S. bianco*, *S. piccolo*, *S. verde*, lengyel *Sauvignon bijeli*, orosz *Savinjon zelenij*, angol *Sauvignon white*, *Sauvignon of Bordeaux*, német *Sauvignon*, orosz és bolgár *Szovinjon*, ausztráliai angol *Sauvignon*, szerbhorvát *Sovinjon*, *Sauvignon*, szlovák és román *Sauvignon*.

Szilváni: R. 1797: *vino Silvaniae* /Szilágyság/ (Grossinger: *Universa historica physica* V.), 1844: *silvani* (Legrády L.: *Lajstroma*), 1856: *szilváni piros, zöld* (Gyürky: *Vinczellérek könyve*); A nyelvjáráásokban Szegedi Szótár: *zödszilváni* 'újabbban meghonosodott fajta' | Szamosháti Szótár: *zöütszilvádi* (Mezőgecse) | Kiskanizsai Szótár: *szilványi* | Borászati Füzetek, 1869: *sylvani zöld* 'cilifántli' (Győrvidék). A szó első felbukkanását illetően a Történeti Etimológia Szótár (1870-ből való adat) téved, ez az Alsó-Ausztriából származó fajta már korábban szerepel itthoni szakkönyvekben, 1844-től biztosan a jelölt fajtára vonatkozóan. Nem ide tartozik viszont az 1797-ből való *vino Silvaniae* adat a Szilágyságból. Többek között ez is lehet az alapja a Szilváni több hazai és külföldi forrásban olvasható téves etimológiai magyarázatának: *Sylvani* < Transszilvánia (pl. *BorGazdLap*. 1882 és *DUDEN Lexikon*. Mannheim-Wien-Zürich, 1980. 5). Nem vehető komolyan a Czuczor–Fogarasi szótár ötlete

sem (5: „*szilváni* v. *szilványi szőlő*: eredeti magyar nevét alkalmasint a halmak /pirosuló színű/ szilványától kapta”). Valószínűleg német eredetű szőlőnevünk; vö. német *Silvaner*, *Sylvaner*, mely szőlészeti szakszóként a német -er képző -i melléknévképzővel való helyettesítésével került hozzánk. A *DUDEN Lexikon* durva hibája – szokatlan, mert hatalmas, modern munka – körültekintés nélküli adatgyűjtést árul el. A Szilváni fajta Németországban egy forrás szerint már 1665-ben, Alberich Degen erbrachi cisztercita apát ültetésével megjelenik Würzburg környékén (Rebsorten in Franken. Informationen der Gebietsweinwerbung „Frankenwein-Frankenland e.V.“, Würzburg). A német *Silvaner*, *Sylvaner* [1836: *Sylvaner*, a Neckárnál és Württembergben *Salviner*, *Salvaner*, 1842: *Sylvaner*; nyelvjárási *grüner*, *weisser Sylvaner* (Bergstraße, Breisgau, Graich, Tauber, Elzasz), *blauer Sylvaner* (Bodensee)] ausztriai eredetű lehet, hiszen ennek a szőlőnek a társneve *Österreicher* (1836: *Oestreicher*) szintén a származásra utal. Jövevényszóként a legtöbb szőlőtermelő országban használatos; vö. francia *Sylvain bleu*, román *Sylvaner*, cseh *Sylvanské* modré, szerbhorvát *Silvanac*, szlovák *Silvani*, olasz *Sylvaner*. A német szőlőnév eredetére vö. latin *silvanus* 'erdő'. Felmerülhet azonban a latin *Silvanus* istennév is, mint forrás. *Silvanus* Pannónia és Dalmácia legkedveltebb istene volt. Főleg Aquincum vidékén emeltek sok oltárkövet a tiszteletére. A pannóniai *Silvanus*-emlékeken jobbjában szőlőmetszőkéssel látható.

Szürkebarát: Már 1909-ben így említi a Borászati Lapok Emlék Füzetek: *szürke barát*. Francia eredetű fajta, neve régi forrásokban nem található. Hasonnevei, valamint idegen elnevezései mind azal kapcsolatosak, hogy a szőlő vesszői lilásszürkék, vagy fakóbarnák, vö. *Barátságyszőlő*, *Hamvas szőlő*, *Szürke Burgundi*, ill. francia *Pinot-gris*, német *grauer Burgunder*, olasz *Pinot grigio*. Elzászban – téves névhasználattal – *Tokayer* néven ismerik. Használatos még *Auvergnas gris* neve is. Ismeretes a magyarban *Rulandi*, a németben *Ruländer* néven is a *Szürkebarát* (R. 1859: *Borászati Lapok*, 1869: *Borászati Füzetek*, 1882: *Borgazdasági Lapok*). A magyar *Rulandi*, *Rulendi* német jövevényszó. Az utóbbi szakfolyóirat tudósítása szerint „Champagneból hozatott át, egy Ruland nevű kereskedő vette meg, a rajnai vidéken nyerte a *Ruländer* nevet.” Valóban, több forrás is említi J. S. Ruland kereskedőt, aki 1711-ben vitte Németországba ezt a szőlőt Franciaországból, és akiről elnevezték. A nyelvjáráásokban számos alakváltozata

használatos, pl. *Rohlander (an der Bergstraße)*, *Ruländer (Breisgau)*, *Rauländer (Baden)*. A magyarban a német -er képzőt váltotta föl a szóvégi -i. Hasonló néven ismert a franciában (*Rulander, Rolander*), az osztrákban (*Rauländer*), az olaszban (*ruando*), a szerbhorvátban (*Rulendac*) és a szlovákban (*Rulandské*) is.

A Pinot fajtacsoport tagja. Jól ismerik Franciaországban és Romániában is. Nálunk elsősorban a Balaton környékén, itt is leginkább Badacsonyban vált híressé. Sajnos azonban féledes borként! Különösen az idelátogató német turisták ízlését (?) szolgálták ki az ilyen borral. Kár, mert a Szürkebarát bora kiváló száraz bor, szinte minden évben kitűnő minőségű, harmonikus, testes, ízekben, zamatokban, alkoholban, extraktban gazdag, savai is finomak.

Tramini: 1836-ban már említi Schams Ferenc: *vörös traminer*; majd 1842-ben tramini a Magyar Gazda folyóiratban. A németből átvett jövevényszó. A valószínűleg Dél-Tirolból származó szőlőfajta neve *Tramin* (Termero; Bolzano mellett az Etsch jobb partján fekvő) község nevéből alakult; a legtöbb szőlőtermelő országban használatos: német *Traminer*, cseh *Tramin*, lengyel *Traminer*, francia *Traminer*, olasz és román ua., szerbhorvát *Traminac*, orosz *Traminer rozovij*, román *Tramini* (a *Traminer* mellett így is, ez nyilván átvétel a magyarból), szlovák *Tramín* és *Tramini* (ez az 1932-ből való adat szintén magyar eredetű). A magyarba – miután a fajta és bora is német néven vált neveze-

tessé – a németből átvett elnevezés részfordítással fejlődött (szóvégi képző -er > -i).

Zalagyöngye: újabb nemesítésű, államilag minősített fehér tömegborfajta. A füredi születésű Csizmazia Darab József és az egri Bereznai László nemesítette, szabadalmi okirata 1975-ben kelt. Az egyik keresztezett fajta a Csabagyöngye volt, innen a névadás egyrészt. Másrészt arra is utal a név, hogy a mára már 14 országba eljutott sikeres fajta Zalában terjedt el s vált ismertté először. Az összetett név utótagja kellemes jelentésszociációjával és expresszív voltával sikeres elnevezés. Mára hatalmas területen telepített szőlőfajta hazánkban. A KSH 2001. évi adata szerint a szőlőfajták sorrendjében – az Olaszrizling után – a Zalagyöngye következik. Világfajta lett, Európán kívül a tengerentúlon is tért hódított. Kanadában úgy is használják, mint a németek, *Eiswein-t*, azaz jégbort készítenek belőle. Még British Columbiában, Alaszka alatt, a Nakagana völgyben is magas cukorképződés jellemzi.

Zefír: korábbi neve: *Badacsony 2*. Ezt az új fajtát a *Hárslevelű* és a *Leányka* keresztezésével állították elő. Mára a fő árufajták közé tartozik ez az elég korán érő szőlő, mely illatos bort ad. Király Ferenc társaival 1951-ben még két másik – szintén sikeres, korán érő és jó bort adó – fajtát is előállított, melyeknek a *Zengő*, illetve a *Zenit* nevet adták. A *Zengő-t* a Mecsek csúcsáról, a *Zengőről* nevezte el Király, mert keresztezését Pécsen végezte. A *Zenit* pedig borának kiválóságára utal. Mivel mindkét hibrid z-vel kezdődik, a *Zefír* névadásánál is ezt tartották szem előtt. A nemesítő halála után adták ezt az ugyancsak z-vel kezdődő nevet a fajta borának finom muskotályos illata miatt. Legkorábban (1976-ban) a *Zenit* kapott állami minősítést, melynek az előtti neve a *Badacsony 7* volt.

Vörösborszőlők:

Kékfrankos: Már 1838-tól adatolható a magyarban: *fekete frankus*. 1855-ben *frankos* a Gazdasági Lapok folyóiratban. Ennek a hozzánk Alsó-

Ausztriából került fajtának a legtöbb szőlőtermelő országban a magyar névnek megfelelő elnevezései használatosak; vö. német *Blaufränkisch*, horvát *Crna frankovka*, olasz *Francovia nero*, cseh, szlovák *Frankovka*, francia *Franconien noir*, német *Schwarze frankische*. Nálunk nyilván az ausztriai német szó tükröfordításával átkerült terminus.

Magyarországon 1975 után, az akkor meghirdetett vörösborprogram keretében nagy területen telepítettek, 1985-re a nagyüzemi termesztésben 32 %-os részesedésével az első vörösborszőlő-fajtává lépett elő. Igen értékes szőlőfajtánk minden vonatkozásban. Megbízhatóan terem, erős mustja van, fagyűrűse viszonylag jó. Nemesítők gyakran használták, többek között ebből is való az osztrák *Zweigelt*, a magyar *Táltos*, *Rubintos* fajták. Tőkéje erős növekedésű, vesszői vastagok, barnás színűek, levele nagy, sötétzöld, tompa fényű. Fonáka jellegzetesen serteszőrös. Fürtje közepes méretű, nem túlságosan tömött. Bogyói kicsik, gömbölyűek, sötétkékek, kissé hamvasak. Vastag héjúak, lédúsak, kellemes ízűek. A Kékfrankos bora szép színű, finom cseranyag-tartalmú, kissé savas. Nagyon kellemesen gyümölcsízű. A híres *Egri bikavér* legfontosabb fajtája ma. Híresek a Soproni és a Villányi borvidéken termelt borai is, bár a Villány környéki barikkolás nem szerencsés szerintem, elveszi gyümölcsös ízét. A jellegtelen Oportónak nem árt a faíz, de a Kékfrankosért kár! Furcsa diktátuma a piacnak...

Merlot: francia eredetű fajtacsoport Bordeaux vidékéről. 1877-ben bukkan fel a magyarban, a Borászati Lapok c. folyóirat hasábjain: *merlot* 'ua'. A nevet az egyes országokban különbözőképpen írják; vö. német *Merlot*, orosz *Merlo*, francia *Merlan*, *Merlau*, *Merlot noir*, *Merlot rouge*, román és olasz *Merlot*, bulgár *Merlo*, szerbhovát *Merlo*, *Merlot*. Eredetük a francia szőlőnév, mely a fr. *merle*, *merlau* 'feketerigó' szóból származik, mert a bogyók olyan sötét színűek, mint a feketerigó tollazata.

Oportó: bornévként Chaptal magyar fordítója, Fábián József használja már a XIX. sz. elején: 1813: *oportói* 'lombárdiai szőlőből készült bor'; szőlőnévként az első előfordulása 1830-47: *oportoi* (Magyar Nyelv 87), majd 1844: *oportó* (Legrády L.: Lajstroma 25), *oportoi*, *oportói* (Magyar Gazda 545, 567). A népnyelvben Magyar Nyelv 87: *opportó* (Boldogkőváralja, Korlát).

Mint *Kékportugizi* hasonneve is igazolja, ez a fajta Portugáliából származik, hazánkba német nyelvterületről került. Portugália egyik vörösboráról híres kikötővárosának neve *Portó*. Az *o Porto* határozott névelős, tkp. 'a kikötő' jelentésű. Erre vezethető visz-

sza az angol és az olasz *Oporto* bornév. Németül is (az *Oportorebe* mellett vö. még *Portwein* 'Porto am Duero város után elnevezve', azaz a Porto kikötőjéből kiszállított bor) *Blauer Portugiesi* néven nevezik, a portugál eredetre utalva. A magyar *Oportó* a német *Oporto* 'ua.' átvétele, mely az *Oportorebe* 'oportószőlő' szó szerkezetéből vált ki. A szlovák *Oporto* és a román *Oporto* 'ua.' német és magyar forrásokra egyaránt visszamehet. A spanyolban is így ismert: *Oporto*.

Otelló: direkt termő fekete szőlő. A magyarországi filoxéra- (gyökértetű)vesz utáni szőlőtelepítések alkalmával került hozzánk. Neve az angoltól származó nemzetközi szó, szőlészeti szakkönyveinkben az ültetések idejétől fel is bukkan (R. 1887: Borászati Lapok, 1890: Molnár: Szőlőink), s a nyelvjárásokban is használni kezdik; Szlavóniai Szótár: *oteló* | Kiskanizsai Sz.: *otelló* | Szegedi Sz.: *Otellószőlő*, *Otelló*. *Othellotraube* (német név a Délvidéken, Vercs környékén), a soproni poncihtereknél *hotella*. Az Amerikából származó direkt termő fajtát a legtöbb szőlőtermelő országban hasonló néven említik; vö. bolgár *Otelo*, cseh, szlovák *Otelo*, *Otelák*, román *Othello*, szerbhovát *Otelo*, francia *Othello*. Népszerű fajta volt, sok vidékünkön, elsősorban háztáji kertekben, kisebb szőlőterületeken, leginkább Zalában még ma is kedvelt, mert igénytelen, bőtermő szőlő. A gombabetegségeknek (lisztharmat, peronoszpóra), fagynak jól ellenáll. Bora nagyon szép, sötétbordó színű, nem kényes, jól eltartható, ám metilalkoholtartalma miatt nem veszélytelen. Ha bora ruhára, szövetre cseppen, aligha mosható ki belőle. Igen jól fest más borokat is, szeretik szép, vörös színe miatt halványabb piros borokba keverni. Innen van *Pirosító* társneve Nyíregyháza környékén. Lugasnak is nagy szerűen beválik. Az árnyas, meghitt lugas a nyári és őszi borozgatások nagyszerű színtere. Régóta kedvelt építmény, ráadásul a legtöbb szőlőnek kimondottan előnyös művelési mód. Az Oklevélszótár adatai szerint 1493-ban „Pro *lugas* ortus Bernaldi emi ligna”, 1567-ben „Hortum *Lwgas* kert vocatum”, 1619-ben „Egy nagy *lugasos* zeőleős kert”. Maga a *lugas* szó minden bizonnyal a német *Laube*, ófelnémet *loubá* 'ua.' szóra vezethető vissza. Összetételek is utalnak a jelentésbeli rokonságra: német *Weinlaube* > magyar szőlőlugas, német *Laubengang* > magyar *sétáló lugas*. A német szó *lúb* és *lubé* alakban az ócsehben is használatos volt 'védőtető, csarnok, előépítmény' jelentéssel, s ezzel fordították a latin *solarium*, *coenaculum*, *lobium* és *porticus* szavakat.

Zweigelt: a fajta Ausztriából került Magyarországra az 1930-as években, újabban a kadarka és a

kékfrankos után a legkedveltebb vörösorszólófajta. Hazánkban megtartotta egyik német nevét, melyet Fritz *Zweigelt* professzortól kapott, aki Klosterneuburgban keresztezéssel előállította. A szerbhorvátban is ismert ezen a néven, vö. *Zweigelt*. Ausztriában egyébként *Rotburger* néven ismerik. A *Zweigelt* névvel kapcsolatban megjegyzendő azonban az, hogy Csizmazia Darab József szőlőnemesítőnk közlése szerint személyes sérelem terhére elkövetett visszaélésnek minősíthető a névhasználat. Fritz *Zweigelt* (1888–1964) ugyanis botanikus kutató volt, akit 1922-ben neveztek ki a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet élére Klosterneuburgban. Az igazgató új vörösorszólófajták nemesítésével is foglalkozott. A *Szent Laurent* szőlőfajtát keresztezte a *Kékfrankossal*. A híres Lenz Moser osztrák szőlőbirtokos barátjaként részt vett a magoncpopuláció szelektálásában. A Lenz Moser által kiválasztott legértékesebb hibridet elnevezte *Zweigelt*-nek és így is került a fajta elismerésre és törzskönyvezésre.

Csemegezőlők:

Csabagyöngye: 1909-ben olvasható először Szilárd Gy. „Szőlő”, 1914-ben Kecskeméthy G. „A szőlő” c. művében. Ez a világ legkorábban érő csemegezőlő fajtája, melyet 1904-ben a Gyümölcskertész nevű szaklapban Stark Adolf *békéscsabai* szőlész írt le, aki a magvakat a híres Mathiász János nemesítőtől kapta. Azóta elterjedt az egész világon; csakúgy, mint a neve is; vö. angol *Pearl of Csaba*, német *Perl von Csaba*, *Muscat Perle von Csaba*, bolgár *Perl do Saba*, cseh, szlovák *Čabaky*, *Čabanka*, francia *Perle de Csaba*, szerbhorvát *Cabsky Biser*, olasz *Vita da Csaba*, *Perla di Csaba*, lengyel *Perla Czabańska*, orosz *Zsemcsug Szaba*, fehérorosz *Zsemcsug Caba*, ukrán *Perla Csabanszka*, román *Perl de Csaba*, szerbhorvát *Biser iz Csabe*.

Saszla: korán érő, nagyszemű csemegezőlő. A Történeti Etimológiai Szótár az első előfordulást illetően (1893 ott) téved, mert: 1813: *chasselas* 'szépszőlő' (Fábián József Chaptal fordítása 216), 1829: ua. (AgrTörtSzeml. 1972), 1859: ua. (Letenyei L.: Szőlészeti). Ismert sokfelé a népnyelvben is, a nyelvjárásokban számos alakváltozata használatos. Így Új Magyar Tájsz.: *csoszlja* (Tard), *csaszla* | Jankó: Balaton Néprajza: *sasla*, *saslacz* | Nyelvészeti Füzetek 27: *csaszlaui szőlő* | Bakonyi Nyelvj.: *csaszla-szüőliő* | Büssüi Tájsz.: *csaszla* | Szegedi Szótár: *fehér-*, *pirossaszla*, *szaszla* | Néprajzi Értesítő 30: *csaszla* (Lepsény, Ősi). A magyar név közvetlen forrása a francia, noha a név elterjedésében valószínűleg a német is szerepet játszott (*Chasselas*). Az alább említett Fábián József jeles szőlész, a francia

Chaptal ampelográfiai művének fordítójánál bukkan föl a név először a magyarban. Nemzetközi szóval van dolgunk; vö. még angol, francia és olasz *Chasselas*, bolgár *Saszla miszketova*, román *Sasla* 'csemegezőlő', szerbhorvát *Šaszla* 'ua.', orosz *Saszla*, szlovák *Chasselas blanc*, melyek végső forrása a francia *Chasselas* városnév. A népnyelvi *Csaszlaui* szőlő népetimológia, a csehországi *Časlav*, magyarul *Csaszlau* városnévvel való összekapcsolás eredménye. A francia szőlőnév Magyarországon a XIX. sz. elején Fábián József tótvázsonyi református prédikátor és tudós szőlész révén terjedt el, róla nevezik néhány forrásban *Fábiánnak*, vagy *Fábián-szőlőnek* is (pl. 1845: MagyGazd:1461, 1855: GazdLap: 94, 1858: FG., 1963: KertLex.). Erre a névre Görög Demeter tett javaslatot, aki szerint a nagyszerű szőlőfajta megérdemli, hogy nálunk is elterjedjék, mégpedig igazi magyar néven („a hazánkba befogadott jóféle szőlőre az idegen *Chasselas* név helyébe nemes Fábián érdemes hazánkfia becses nevét függesszük, s ezt ezentúl Fábián szőlőjének nevezzük, háládatos emlékezetünknek a késő időkig való fennmaradásra”). Nem messze Tótvázsonytól nevezték a saszlát *Tagyoninak* is (R. 1869: BorFüz.; N. Feyér: Balaton melléke). Veszprém megyei helységnevből, *Tagyon* község nevéből származó neve a Balaton-felvidék egyes részein. A *Gyöngyszőlő* is a Saszla-félék magyar neve (R. 1723: Bél M.: Prodrömus). A nyelvjárásokból *gyöngyfejér*, *gyöntyszőlő*, *fehérgyöngy*, *pirossgyöngy* alakváltozatait jegyezték föl; Magyar Tájsz.: Abaúj m., Hegyalja, Somló-vid., Bábolna vid., Bókaháza, Nagykanizsa, Tállya, Nyíregyháza | Ampelográfiai album 2: Tokajhegyalja | Kiskanizsai Sz. | Bakonyi Nyelvjárások | Tájsz.: Győr vidékén. A név külső hasonlóságon alapuló névátvitel eredménye, gyöngyhöz hasonló bogójú fajtát jelöl. Csakúgy, mint a németben; vö. *Perltraube*. Számolhatunk itt a tükörfordítás lehetőségével is. A szerbhorvát *Dendes* 'Weinstockart' a magyar *Gyöngyös* átvétele.

Miután a szőlőnevek általában megegyeznek az illető fajtából készült bor elnevezésével, a magyar bornevekről különösebb mondanivalónk nem lehet. (Előfordulnak ugyan olyan bornevek is, melyek különböző szőlőfajtákból házasított borokat jelölnek és kivételesen új nevet kapnak – pl. a híres *Bikavér*, vagy az elzászi *Edelzwicker* –, de a jó borokat szinte kivétel nélkül szőlőnevekkel illetik: *Rizling*, *Olaszrizling*, *Ezerjő*, *Furmint*, *Hárslevelű*, *Chardonnay*, *Tramini*, *Leányka*, *Zweigelt*, *Dinka*, *Zöldszilváni*, *Muskotály*, *Szürkebarát*, *Cabernet*, *Merlot*, *Kadarka*, *Kékfrankos*, *Otello*, *Bakator*, *Kéknyelű*, *Juhfark*, *Sauvignon* stb.). Noha helynévi eredetűek is vannak

ezek között (pl. szóvégi képzőcserével *Tramini* < *Traminer*; a szerbhorvát *Szkadar* városnévből való *Kadarka*), sőt személynévi eredetűek is (*Zweigelt* < Fritz *Zweigelt*). A híressé vált magyar borok nevei meghonosodtak idegen nyelvekben is; vö. szlovák *Bikaver*, *Bikavér*, ukrán *Haršlevel'u*, orosz *Garszlevelju*, német *Samorodner*, szerbhorvát *Tokajac*, olasz *Tokaj aszu* stb. A fajtaelnevezéseket az asztali borokra való kiterjesztéssel csak lejáratják. A napjainkban árult egyéb – szörnyű minőségű –, többnyire pancsolt boroknak éppoly kevés közülük van a szőlőhöz, mint fantázianeveiknek (pl. *asztali fehér*, *durbincs sógor*, *hegyvidéki vörös* stb.). Előfordul, hogy a bornév helynévi eredetű, tájegység nevével képzett, jelentéstapadással önállósult (pl. *Tokaji*, *Budai*, *Somlai*). Ezek arra a településre, tájegységre, vidékre utalnak, ahol azokat a szőlőfajtákat termesztik, amelyekből a jelölt borok készülnek. Összefoglalóan használatosak: pl. *vinum tokajense* 'általában a leghíresebb tokaji bort, az aszút értik alatta'; *Budai*, mely hangulatot adó, kedvderítő, „nevető bor”. Abban az időben, amikor Budán a szőlőművelés felvirágzásának második nagy korszakában megszaporodtak a kiskocsmák, borharapók, melyekben az óborhoz később már ropogós libasültet, rántott csirkét is fölszolgáltak, közmondás is támadt róla. Ha Pesten virágos kedvű embert láttak az utcán, azt mondták róla: „megjárta a fejét a budai törökvér”.

Az elvont nevek (ide tartoznak a híres emberek, családtagok, ismerősök neve alapján létrehozott szőlőnevek, mint pl. a *Kocsis Irma*, *Hegedűs Sándor emléke*, *Mathiász Jánosné muskotály*, *Darányi Ignác*, *Munkátsy József muskotály*, *Szauter Gusztávné*, *Kossuth szőlő*, *Thallóczy Lajos* stb.) érdemben semmit sem mondanak a jelölt fajtaról. Sőt, gyakran azt sem tudni, hogy szőlőnév a kérdéses elnevezés. Pálinkás Gyula emelte föl ezek ellen a szavát (Borászati Lapok, 1942): „ilyen neveket ne adjunk a szőlőfajtáknak: *Faragó Zsiga bátyám dinka*, mert akkor végül is odajutunk, hogy *Kati néném pirospöttyös napernyője muskotály* szőlőfajtánk is lesz”. Azonban ami a nagybetűs írásmódot illeti, az itt rendben van.

N. b. Bizonyára feltűnt az olvasónak, hogy az egyes szőlőfajták nevét nagy kezdőbetűvel írjuk. Ez az írásmód – sajnos egyelőre még – meglehetősen szemet szűrő, hiszen a médiumokban következetesen kis kezdőbetűvel tűnnek fel a nevek. Az újságírók nemtörődömsége mellett ludas ebben sajnos az is, hogy a helyesírási szabályzat ellentmondásos, sokszor túlbonyolított, többféleképpen értelmezhető. Világhírű szőlőfajtáink nemesítői és neves borászaink mindig is a nagybetűs írásmód mellett kardos-

kodtak, hiszen a szőlőnevek esetében tulajdonnevekről van szó, melyeket a magyarban mindig nagybetűvel kezdünk. A növénynevek hatályos szabályzata az MTA részéről ki is mondja, hogy „*A fajtanév mindig nagy kezdőbetűs.*” Az útmutatásért fordulók mégis olyan tanácsokat kaphatnak, mint legutóbb pl. Dr. Eöry Vilmának, az MTA Nyelvtudományi Intézete főmunkatársának a Zalai Hírlapban megjelent olvasói levélre adott, kisbetűs írásmódot ajánló válasza, melyre a híres keszthelyi szőlőnemesítő, Bakonyi Károly így reagált: „*legközelebbi fajtámat a tiszteletem jeléül Eöry Vilmáról fogom elnevezni, s majd a sajtó kisbetűvel, eöry vilmaként fogja közölni. Hiszen a Prof. Fritz Zweigelt által kinemesített világhírű szőlőt is kis betűvel írja a magyar sajtó.*” Ugyanakkor más a helyzet számos növényfajta esetében. Többnyire helyesen írják pl. a rózsa- illetve a gyümölcsfajták neveit. Azért küzd városunk szülötte, a neves szőlőnemesítő, Dr. Csizmazia Darab József, hogy ez legyen a helyzet a szőlőfajták esetében is. Szakmai elismertségével, komoly eredményeivel valóban sokat tehet a hibás gyakorlat megváltoztatásáért. Kiss Jenő akadémikus, az ELTE tanszékvezetője világosan fogalmaz neki küldött levelében: „*A szőlőfajták neveit nagybetűvel kell írni. Tehát úgy, ahogy Csizmazia úr is helyesnek tartja.*” Támogató állásfoglalást kapott tavaly nyáron a Köztársasági Elnöki Hivataltól, az FVM Oktatási, Kutatási és Fejlesztési Főosztályától, valamint a Fajtaminősítő Intézettől is. Ezekkel összhangban van az Európai Unió Mezőgazdasági Főigazgatóságának „Brüsszel, AGRI D.4/IM D (2004) 28447” számú állásfoglalása, mely szintén egyértelművé teszi a fajtanevek nagybetűs írásmódját a magyarban. Talán még ennél is fontosabb egyik legnevesebb nyelvészünk, Dr. Grétsy László tájékoztatása, hogy „*végre megkezdődött a helyesírási szabályzat 12. kiadásának előkészítése – nem tagadhatom: nekem is volt szerepem abban, hogy eddig már eljutottunk –, s remény van arra, hogy egy-két éven belül el is készül az új kiadás. Abban pedig szinte bizonyos vagyok, hogy – nem utolsósorban Doktor Úr állhatatos és kitartó érvelésének köszönhetően – az új kiadásban már olyan lesz a megfelelő szabálypont, amely lehetővé teszi a szőlőfajták nevének – a név mindegyik tagjának – nagy kezdőbetűvel való írását.*” Azt javasoljuk, hogy mint „A szőlő és Bor nemzetközi városa” címet viselő Füred polgárai, mi se járjunk a rossz úton ebben az ügyben. Sajnos nem minden városi kiadványunk, köztük a legutóbbiak sem követik a helyes írásmódot!

SZEKERES MIHÁLYNÉ

A KESERÜ-HÁZ

MEMENTO: DR. KESERÜ BÉLA (1900–1960)

Egy, néhány éve Balatonfüreden lakó ismerősöm beszélgetés közben említette a Keserü házat, és kiderült, hogy a ház eredeti tulajdonosáról semmit sem tud. Mivel egyre gyarapodó városunknak sok olyan új lakosa van, akiket új lakhelyük jelene, jövője, de a múltja is érdekel, ezért úgy gondoltam, hogy röviden megemlékezem a ház építetójéről.

Dr. Keserü Béla 1900. január 20-án Fokszabadi-Gamászapusztán (ma Balatonszabadi) született. Édesapja gazdatiszt volt, édesanyja a háztartást vezette. A szülők négy gyermeket: három fiút és egy leányt neveltek. Sajnos az édesanyját a halál korán elszólította szerettei közül. Édesapjuk igyekezett azt az úrt betölteni, amit az édesanya elvesztése okozott. Még egyszer nem nősült meg, hanem Anna lánya segítségével, aki a család legidősebb tagja volt, nevelte és taníttatta gyermekeit.

Keserü Béla az elemi iskolát Gamásza-pusztán, a gimnáziumot Székesfehérváron, a cisztercitáknál jeles eredménnyel végezte. Már fiatal korában is nagy érdeklődést tanúsított az orvostudomány iránt, de ezen belül is a szülész-nőgyógyászatot, a terhesség-gondozást tartotta a legfontosabbnak. Ezen belső indítástól vezérelve végezte el a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemet 1923-ban.

A diploma megszerzése után, 1923. november 1-től 1928. december 31-ig a Budapesti I. sz. Női Klinikán gyakorló orvosként dolgozott. 1929. január 1-én került Balatonfüredre. Járási tiszt főorvosként kezdte tevékenységét, de minden egészségügyi kapcsolatos munkát szívesen végzett, hiszen általános orvosként is tevékenykedett, sőt

szükség esetén még fogat is húzott. A betegeiért mindig felelősséget érzett.

Mivel Balatonfüreden akkor még nem rendelkezett otthonnal, albérlőként a sorompó alatti Pirovits-villában élt. Itt nyitotta meg első rendelőjét is. Minden vágya az volt, hogy minél jobb körülmények között dolgozhasson, ezért kezdte el a „Keserü-házat” építeni. Főállása mellett az alábbi munkaköröket látta el:

- Üdüléssel kapcsolatos betegellátási feladatok 1935–1947-ig.
- Járási egészségügyi szolgálatban mint nőgyógyász szakorvos 1957-ig tevékenykedett.
- 1954–1955-ig a Tápéi Háziipari Szövetkezetnél is szakirányú feladatokat látott el.
- A Balatonfüredi Szívkórházban a nőgyógyászati szakrendelést vezette 1949-től haláláig.
- A BM balatonfüredi üdülőjében 1948-tól haláláig látta el a szakorvosi feladatokat.
- A MÁV-nál pályaeorvosként 1936-tól szintén haláláig dolgozott, sokszor embert próbáló körülmények között.
- 1937-től itt már az üdültetés orvosi teendőit is ellátta.

Keserü Béla hűséges felesége Vaszary Alexandra volt. A házasságból két leányuk született. Az egyik kislány pár hónapos korában meghalt. A másik kislány Annamária – Rosta Sándorné.

1938-ban nyitotta meg rendelőjét, a Petőfi Sándor utcában épült „Keserü-házban” (ma Petőfi Sándor u. 2.). Jellemző volt rá, hogy az új házban a rendelő megnyitását tartotta elsőrendű feladatának, ami akkor a legmodernebb műszerekkel volt felszerelve, így már nem volt akadálya, hogy munkáját jó feltételek mellett tudja végezni. Természetesen voltak fárasztó napjai, mivel a szülések általában éjjel történtek, s nappal is helyt kellett állnia. Segítője a jól felkészült Zsófia bába volt, akivel közösen akkoriban nagyon sok babát segítettek a világra. Munkájára méltán számíthatott. Élete végéig nem vált sablonossá, rutinmunkává egy-egy szülés levezetése, ezt csodaként élte meg. Családjára elmondása szerint mikor éjjel – de legtöbbször hajnalban – hazament, a fáradtság minden jele nélkül, lelkesedve mesélte, milyen szép babát segített a világra. A szülők boldogságában is tudott osztozni. Számtalanszor télen, csikorgó hidegben vagy jeges

esőben, lovaskocsival, vasúti kézihajtányon kellett kilométereket utaznia a környékbeli falvakba, ahol még nem volt szakorvos.

A II. világháború – mint mindenkit – őt is nehéz feladat elé állította. Hadműveleti területen a lakosság minden tagja megsínyli ezt az időt. Ezekből a nehézségekből neki is többet kellett vállalnia és vállalt is. Háza kórház és védelemre jelentős hely volt sok füredi család számára.

Az orosz megszállással együttjáró erőszakosságok következményeit igyekezett esküje megtartásával orvosolni, testi-lelki segítséget nyújtani, amire akkor nagy szüksége volt a lakosság nagy többségének.

A háború utáni időszak sem hozott számára megnyugvást. 1956 előtt többször hurcolták el, sokszor rendelés közben is az ÁVO-sok. Annak ellenére, hogy lelkiismerete tiszta volt, ezek a zaklatások nagyon megviselték. Az igazságtalan meghurcoltatások nem múltak el nyomtalanul. A háború alatt szerzett szívbaja – katonarvos is volt – ebben az időszakban sok problémát okozott, dacára szerető családjá gondoskodásának. Nehezen tudott egyetérteni az akkori politikával, (pedig soha nem politizált) a munkájának élt.

Két infarktus és egy agyérgörcs után csökkenteni kellett a tempót, amit nehezen tudott tudomásul venni, de a betegség makacsabbnak bizonyult.

A harmadik infarktus 1960. május 2-án – viszonylag fiatalon – elszólította családjá és beteget köréből. A sors még azt sem engedte meg neki,

hogy az unokái születését megélhesse. Az arácsi római katolikus temetőben nyugszik felesége és párhónapos korában elhunyt kislánya mellett.

Nyugodjanak békében!

A bevezetőből kiindulva – a teljesség igénye nélkül – is tudunk talán megfelelő ismeretet nyújtani a „Késérő-ház” tulajdonosáról, életéről a város érdeklődő lakosai részére. Megjegyzendő, hogy a ház jelenleg nem a család tulajdonában, és nem az eredeti állapotában van, mert 1979-ben az akkori városfejlesztési tervnek megfelelően kisajátították.

A leírtakhoz felhasználva: családi iratok, fényképek, Rosta Sándorné szóbeli visszaemlékezései, és személyes ismeretségem.

TÓTH GYÖRGYI

BRINZEY AURÉL, A BSC ELNÖKÉNEK EMLÉKKOSZORÚJA

1933. szeptember 24-én került sor a Balatonfüredi kagylókat jó étvággal. Sport Club díszközgyűlésére a Kurszalomban. Ennek keretében adták át Brinzey Aurél egyesületi elnöknek, a borítón látható, bronzból készült emlékkoszorút. A koszorú felirata a szalagon, „Brinzey Aurél szeretett elnökünknek A Club tízéves jubiláló Tagjai 1933. IX. 24” A leveleken a következő nevek olvashatók (balról jobbra): DR. MAGYARY FERENC, DR. MARTOS ISTVÁN, J. KOVÁCS BÉLA, AUERBACH JÓZSEF, ALMÁSSY BÉLA, SIMON JÓZSEF, GROMMER GYULA, HERTLING BÉLA, VEZÉR LAJOS, BALOGH JÓZSEF, IVÁNCICS JÁNOS, V. DÖMÖTÖR JÓZSEF, SIMON GYULA, GUBEK ÖDÖN, HOLÉNYI GYULA, KOVÁCS BÉLA, SZÁNTÓ ALBERT, DR. SCHMIDT FERENC, GARAMI SÁNDOR, SEBŐ GUSZTÁV. A

koszorún négy sérülés található, valószínű, hogy ebből kettő levél és kettő pedig dísz lehetett. Eredetileg kék bársonnyal bélelt fadobozban volt, és így került átadásra. Mai formáját később nyerte el. Brinzey Aurél a koszorút utóbb átadta megőrzésre Simon Gyula (1903–1945) egyesületi titkárnak. A jelenlegi klubház felépülése után, az ott kiállított sporttörténeti relikviák között volt látható, majd innen további megőrzésre Szabó Istvánhoz került. Szabó István (1918–2004) géplakatos, motorszerelő, a balatonfüredi Hajógyár gépkocsivezetője, egykor a BSC futballistája volt. Halála után özvegye jutatta el a Városi Helytörténeti Gyűjteménybe, ezzel is gyarapítva a már meglévő tárgyi emlékeket, melyek a BSC történetét dokumentálják.

Megköszönöm Simon Gyula, egyesületi tagtársunk adatközlését.

SIBALSZKY ZOLTÁN

BALATONFÜREDI EMLÉKEK

1941-ben vettük meg, dédapám törökbálinti nyaralóját eladva, a balatonfüredi nyaralót 10 000 pengőért. Abban az időben mindenki a Balatonnál igyekezett nyaralót szerezni, és a dédmama halála után a család úgy döntött, hogy mi is ott veszünk. Újsághirdetések útján több hely is számításba jött, de én amellet kardoskodtam, hogy csakis az északi partra menjünk, mert ott hegyek is vannak, és különösen Füredet propagáltam, mert ez a „Balaton fővárosa”. Végül is ez az álláspont győzött, és az ózdi nyugdíjas Schuch házaspártól megvettük a 158 □-öles telken álló 49 nm nagyságú, Margitlak nevű nyaralót. A telek ikertelek volt, a másik Schuchné bátyjéé, Wastl Ferencé, és telekkönyvileg nem volt szétválasztva. Az eladók a szerződésbe foglalták, hogy a szétválasztást elvégzik. A Wastl-féle telken nem állt ház, a telek be sem volt kerítve. A miénknek vasléces kerítése volt, és orgonasövény vette körül. Több gyümölcsfa nőtt a kertben, három cseresznyefa, két sárgabarackfa, két birsalmafa, két szederfa, utóbbiak a veranda előtti lécaállványra felfuttatva, hogy a verandát árnyékolják Volt a kertben hat ezüsthényő is. Érdekes, hogy a legtöbb gyümölcsfa egy-két év múlva elpusztult, és az ezüsthényők közül is öt. Azt mondták, amikor a magasan álló talajvízbe beér a fák gyökere, akkor elpusztulnak. A hatodik ezüsthényő jól fejlődött, és 1968-ig megvolt, akkor esett áldozatul az utcaszélesítés miatti kisajátításnak. 1952-ben mi is ültettünk néhány gyümölcsfát, ezek jórésze is beleesett a kisajátított sávba.

A ház 1931-ben épült. A terület Balatonarácshoz tartozott közigazgatásilag, de elnevezése a Balatonfüredhez tartozó, a műút alatti résszel együtt Balatonfüred-Fürdőtelep volt. Így az adót Arácsra, illetőleg, mivel Arácson nem volt külön adóhivatal, Csopakra kellett fizetni, míg az üdülőhelyi díjat a füredi Gyógy-téri fedett sétányon – ma füredi Pantheon – lévő Üdülőhelyi Bizottsághoz.

A területet Művész-telepnek hívták. Az arácsi gazdák földjei 4–6 m széles, keskeny, hosszú sávok voltak, le egészen a Balatonig, s így nem tudták azokat el-

adni, ezért az arácsi részen sokáig nem épültek nyaralók. Peremartoni Nagy Sándor 1930 táján alapított egy szövetkezetet, ez felvásárolta a műút alatti keskeny földcsíkokat, egyesítette, és parcelálta. A telkeket elsősorban művészeknek adta el. Így került oda Zombory-Moldován Béla festőművész, Fülöp Elemér szobrászművész, Marx István képzőművészeti iskolai tanár.

1941-ben, amikor először nyaraltunk Füreden, még tele volt a Balaton fenéke nagy, lapos kagylóval. A kis kagylókat, amik a talpakat gyakran felsértették, csak később hurcolták fel a hajók a Dunán és a Sión át. Hála Istennek, már vagy 15 éve megint eltűntek. Mi gyerekek, sok nagy, lapos kagylót gyűjtöttünk össze a víz fenekéről, ahol különösen én szerettem búvárkodni. Nagybátyám azt mondta, hozzak neki jó sokat, mert azt ő megfőzve csemegeként megeszi. Hoztam tehát vagy 50 darabot. Ennek egy részét felesége bedobta lobogó, forró vízbe, mi meg néztük, nagybátyám hogy eszi meg a finom csemeget. Az elsőt szájába vette, ízlelgette, azután kiköpte, és azt mondta, rájött, hogy csak a tengeri kagylót szereti. A maradék kagylókat ezek után vissza akartam juttatni a Balatonba, és elindultam a szabad strand felé. Szemben jött Marx Pista bácsi, és kérdezte, hová viszem a kagylókat. Hallva a történetet, azt mondta, adjam neki, majd ő megeszi. Mondtam, hogy jó, de csak ha nézhetem, amint eszi. Beleegyezett, és ő valóban megette a kagylókat jó étvággal.

A villanyhálózat csak a mi kertünk sarkáig épült ki, a miénk volt az utolsó villanyvilágítás ház. A házunkon túl petróleummal világítottak az ötvenes évek második feléig, amikor elsőnek Marx György¹ vezette tovább a villanyt, úgy, hogy neki kellett megfizetni a szükséges két oszlopot is.

Július végén vitettük át Törökbálintról a bútorokat, mi másnap, július 25-én utaztunk le. Akkor a vonat még Pusztaszabolcs–Börgönd–Szabadbattyán útvonalon közlekedett. Az utazás 7-től 1/2 12-ig tartott. Gyorsvonat nem járt. Csak 1943-ban vezették be a szombat kora délután Füredig menő gyorsvonatot. Leköltözésünk után az első napokban áthajóztunk Tihanyba, ahol még a nagymama is feljött velünk a barátalakásokhoz. Útközben a Cyprián forrásnál kecskekörmöket lehetett találni. De már a kikötőben árulták ezeket a tihanyi gyerekek, akik fújták a kecskekörmök verses legendáját is. Az Apátságot is felkerestük.

Füreden gyakran jártunk a Kedves cukrászdába. Ott zene nem volt, csak a Balaton étteremben, a park közepén, szalonzene, és esténként táncolni is lehetett. Régi, a múlt században épített épület, két végén a századvégi falécdíszítéses teraszokkal. A mostani Árkád Hotelt akkor Grand Hotelnek hívták, a Gyógytér felé eső teraszán és éttermében cigányzenekar szolgáltatott esténként zenét, időnként tánczenét.

Húst Arácson lehetett vásárolni, Bóták húszletéből. Ugyaninnen hozták le minden reggel a tejet Varjasék. A Gyógy-tér sarkán volt a borbélyés fodrászüzlet a Horváth-házban, mellette pedig, a Héjtestvérek fűszer- és csemegeüzlete. Az ebédet mindenünk hozta Niederecker úr vendéglőjéből, amely a vasútállomáshoz vezető úton volt, a mai Füred áruház felett néhány házzal. Akkor még a műúttól a vasúti sorompóig nem volt mellékutca, és a vasútállomáshoz a sorompón túl kellett menni.

A Gyógy-tér hátsó részén volt a Kurszalón az árkádós sétálóval. Az alsó rész a Grand Hotel étterme, az emeleten az üdülővendégek számára szolgáló helyiségek voltak, ahol újságokat lehetett olvasni, vagy kártyázni, pingpongozni.

A Szanatórium és a Fürdőtelep az arácsi közigazgatási határig – ma ott kezdődik a kis sétány (ezt egyébként szintén Peremartoni Nagy Sándor készítette a nádasban, az Annabella Szálló elkészültéig, 1970-ig a sétány belső oldalán is nádas volt) – a bencés rend tulajdonában volt. 1949-ben államosították. Az utolsó fürdőigazgató Dr. Radda Gyula, győri ügyvéd volt.

A Fürdőtelep füredi részét csak a sétányon lehetett megközelíteni, itt nem volt szabad fürdőruhában átmenni, csak fürdőköpenyben. A sétány előtt fapallón lehetett bemenni az ún. kosárfürdőbe. Ez tornyos faépület volt, köröskörül kabinokkal körülvett két vízmedencével, melyeknek fapadló-feneke volt. A kabinok és folyosók padlója alatt a medencék érintkeztek a Balaton nyílt vizével, úgyhogy onnan be lehetett úszni a medencékbe. Én gyakran elúsztam a szabad strandról (ez a jelenlegi szabad strand Csopak felé eső végén egy, a nádasba vágott kb. 10 m széles nyílás volt) az Eszterházy strandra, ami a jelenlegi fizetős strand közepe volt, kb. 80 m szélességben. A strandon sem büfé, sem vendéglő nem működött, csak a nád szegélyezte a vizet mindkét oldalon. Tovább úsztam innen a kosárfürdőbe, majd onnan a mólóhoz, és annak hídja alatti átjáró vizén át a Királyi Magyar Yacht Club épületéhez, ahol ma zenés vendéglő van. Innen aztán kis pihenő után vissza ugyanazon az úton a szabad strandra. Ez az egész összesen kb. 3 órát vett igénybe.

A Koloska patak alsó folyása, és az odáig terjedő részen lévő villák csak a Mészöly Géza utcán át voltak megközelíthetőek. Azt az utat, amin ma az autóbusz jár, kb. 1970-ben építették, addig ott is nádas volt. A Koloska-torkolatnál, és attól a szabad strand felé összesen három horgász-stég volt, amelyeket hosszú pallókon lehetett elérni.

A Mészöly Géza utcán tőlünk a Fürdőtelep irányában következett a Brázay-kúria műúttól a Balatonpartig lenyúló szőlője. A szőlőt a Mikes Kelemen utca és a Mészöly Géza utca szelte három részre. Brázayéknak saját strandjuk volt a szőlő alsó végében, ahol most a

honvédség strandja van. Az államosítás után a felső és az alsó részt felparcellázták. 1942-ben, vagy 43-ban ott vették fel a „Fény és árnyék” c. filmet Nagykovácsi Ilonával. A filmben szereplő gyerekek Brázay Judith és Doris voltak. 1942-ben a velem egyidős Brázay Laci kalóz típusú vitorlásával felborult és a vízbe fulladt. Emlékére apja egy Mária-szobrot akart állítani azon a helyen a vízben. A betonoszlop elkészült, ma is ott áll kissé ferdén a vízben. De a Mária-szobor elhelyezésére már nem került sor, mert közbejött a 44-es év, és Brázayék Nyugatra menekültek. A szobor gipsz-alakját felsőeőri Fülöp Elemér elkészítette, ma is ott áll a Fülöp-villában, a művész lánya, Fülöp Buci őrzi (azóta sajnos ő is elhunyt 2004-ben).

A Brázay villában töltött 1942-ben egy-két napot Ciano olasz és Ribbentrop német külügyminiszter, magyarországi látogatásuk alkalmával. A kormány kérésére Brázay a villát a látogatás idejére rendelkezésükre bocsátotta. Az 1960-as években Hruscsov, ill. Brezsnyev is járt itt néhány órára. Ekkor az egykori Brázay-villa a legfelsőbb pártvezetőség tulajdona volt. Amikor Hruscsov látogatását várták, a környék minden nyaralójának kertjébe titkosrendőröket állítottak. A második alkalommal megelégedtek azzal, hogy az utcában számos rendőr vigyázott a magas látogatók épségére.

A Kiserdőben, a posta felőli részen voltak a jégvermek. Ezekben tárolták a télen a tó vizéből kihalított jéghasábokat, amelyeket aztán nyáron az utcákat szekerekkel járva árusítottak. Ez a szokás a hűtőszekrények általánossá válásával, tehát valamikor a 60-as években szűnt meg.

A nyári szezon legfényesebb ünnepe volt az Anna-bál. Ezt a Grand Hotelben és a Kurszalóban tartották. Mi, gyerekek mindig bementünk a Gyógytérre, nézni a bála bevonulókat estélyi ruhákban. A negyvenes évek végén aztán a bált betiltották. Csak 1956-ban rendeztek megint Anna-bált, ismét az eredeti helyen², bár az akkor a szakszervezetek birtokában volt. Akkor és a néhány következő évben én is részt vettem a bálakon, baráti társasággal. Később, az Annabella Szálló megépülte után egy alkalommal ott rendezték, de kiderült, hogy a régi, patinás hely is hozzátartozik az Anna-bálok hangulatához.

1941-ben avatták fel az új mólót, amely ellenében az eddigi, cölöpökön álló pallós hajóhíddal már kőből épült, és máig is a Balaton legszebb mólója. Ugyanakkor avatták fel a sétány közepén álló Széchenyi szobrot is. Mi onnan még az ünnepség ideje alatt a Kerek templomba mentünk misére.

Mivel, úgy látszik, az összes ministráns az ünnepségen volt, a pap mise előtt hátrajött hozzám, és felkért, ministráljak.

A Kerek templom jobb oldali mellékoltára mellett, a benyíló első falán volt a „Jézus lecsendesíti a vihart” dombormű. Ezt az 1919-es kommün alatt Balatonfüreden menedéket talált nemzeti érzésű államférfiak készítették megmenekülésük emlékére 1928-ban. A készítésre felkérték unokabátyámat, Boldogfai Farkas Sándort, akinek ez volt az első nyilvános helyen felállított műve. Nagypapa, az én dédapám, Margitai József kormányfőtanácsos, a Julián-iskolák³ kormánybiztosa ugyanis sokuknak jó barátja volt, s ezért az ő unokáját kérték fel a dombormű elkészítésére. A dombormű 1952-ig volt a helyén, akkor óvatosságból levették és a templom padlására tették. Innen vették elő 1994-ben, és azóta a templom bejárata mellett a külső falat díszíti.

Cholnoky Jenő, a híres földrajztudós, egyetemi tanár, a Magyar Turista Egyesület elnöke mindig Füreden nyaralt. Naponta kijárt festegetni a Koloska patak mellé. Ilyenkor beköszönt hozzánk, mert nagybátyám, dr. Dékány Mihály 1940-től az 1948-ban bekövetkezett feloszlásig a Magyar Turista Egyesület főtitkára volt. Egyszer hármasban elmentünk Tihanyba a barátlakásokhoz, ahol Cholnoky professzor úr elmagyarázta a hegy geológiáját, és külön megmutatta azt a vörös vulkáni lapillit⁴, amely az egyik barátlakás falába fúródva maga alatt összegyűrte a kőzetrétegeket. Ma ennek csak a helye van meg, mert kb. 25 évvel ezelőtt valakik a vörös követ kivésték és elvitték.

A Koloska-patak mellett egészen Arács falu házáig egy gyalogösvény vezetett, ami a műút alatt a patakkel együtt egy kis alagúton ment át. Ha a Koloska-völgybe kirándultunk, mindig ezen mentünk fel a faluig. A Koloska-völgyön át gyakran felmentünk a Forrás-tóig. Itt, a baloldali sziklák tetjéhez közel van egy kis üreg, azt használtuk törzshelyünkül. Innen a völgy túlsó oldalán egy fához kötve drótot feszítettünk ki, és detektoros rádióhoz használtuk antennának.

1942-ben a Lóczy-barlang be volt omolva. Elhátároztuk, hogy kiássuk a bejáratot. Hatan, jóbarátok, ásóval és kötéllel odamentünk (biciklivel), és a barlang felső kürtője közelében egy fára felmászva köveket dobáltunk a földre, és hallgattuk, hol döng. Ezután két társunkat a kürtőn át kötélen leeresztettük, hogy ők belülről, mi pedig kívülről kiássuk a kijáratot. De a ruhaszártó kötél társaink alatt elszakadt, és így most már fontos volt

a kijáratot járhatóvá tenni, hogy ők kijussanak. Sikerült is az akció: kiderült, hogy egy régi vasajtó van ott, amit annyira kiástunk kívülről és belülről, hogy alatta át lehetett bújni.

1944 őszén is lent jártam egy hétig szeptember elején. Nagybátyámék is lent voltak. Nagybátyám felesége, a kislányokkal novemberig maradt lent. Akkor nagybátyám felhozta őket, és a füredi házba befogadtak egy Erdélyből menekült asszonyt a lányával. Ők 1945 végéig maradtak a házban. Amikor az oroszok bejöttek, egy napig volt csak mindenféle zűr. A mi házunkból csak a teveszőrpokrócot vitték el. De Cholnoky professzor feleségét orosz katonák megerőszakolták, és ebbe belehalt. Nagybátyám veszprémi ismerőseit, az Utcás házaspárt Tamás-hegyi nyaralójukban megölték. Utána a rokonok hosszas pereket folytattak, mert az, hogy kinek a rokonai öröklik a tekintélyes vagyont, attól függött, a férfi vagy a nő élt-e néhány perccel tovább.

Szegedi unokaöcsém, Lábdy Tibor, akkor múlt 16 éves. Mint leventét hozták az ország nyugati részére, így egész télen Arácson a templom tornyából figyelte a túlsó parton lévő oroszokat, nem jönnek-e át a jégen.

1947-től 1952-ig nagyanyámat is levittük Füredre, bár csípőízületi fájdalmai miatt alig tudott járni. De lassan letámogattuk az arácsi állomástól, és legalább egyszer minden nyáron besétált, persze támogatva, a mólóig. Később már taxin vittük le az állomástól. A ház kisajátítása, és visszakapása után, tehát 1954-től kezdve már nem jött le többé.

Ezekben az években gyakran úgy utaztam le víkendre, hogy a szombat délutáni gyorssal lementem Siófokra (Füredre délután nem ment vonat, és a szabad szombat akkor még ismeretlen volt), onnan hajóval keltem át Füredre. A füredi part na-

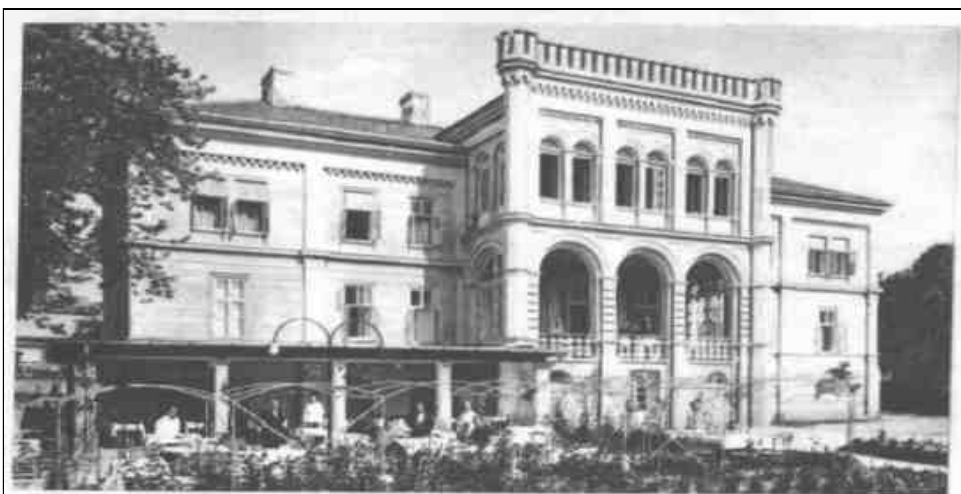
gyon szép látványt nyújt a késő délutáni napfényben. A hajóállomáson többször összetalálkoztam nagybátyámmal, aki ezzel a hajóval ment át Tihanyba, a híres Szúnyogh féle vendéglőbe fogast vacsorázni. Ilyenkor én otthon leraktam csomagomat, és a következő hajóval utána mentem. Az utolsó hajóval jöttünk aztán vissza. Autóbusz csak 1960-tól járt.

A Balatonon rendszerint július utolsó két hetében, holdtölte után legszebb az idő. Ekkor mentünk vitorlázni, ha csak lehetett. Általában Szent Istvánkor jött az időromlás, amit megelőzött egy muslincainvázió. Ha ez bekövetkezett, tudni lehetett, hogy 24 óra múlva vége a nyárnak. Emlékszem, egyszer éppen vendéget kísértem ki az arácsi állomásra, és utána kimentem a mólóra is. A remek meleg estén levél sem rezdült, rengeteg ember ült a Móló Bár asztalainál. Egyszerre egy hosszan tartó erős szélroham csapott le, szemerkélő esővel. Mindenki rohant haza, senki sem fizetett. Attól kezdve a Móló Bárban előre kellett rendezni a számlát.

Vekerdy Sándor barátom 1951–1957-ig a Szanatóriumban volt orvos. Gyakran találkoztunk vele és orvos barátaival a Balaton-étteremben. Általában nem kellett ezt megbeszélni, ha az ember odament, mindig ott találta a társaságot, vagy legalább egy részét. 1955-ben Füreden a volt Horváthházban – később az Uránbányászok Üdülője – megnyílt a Bástya Bár, ahol sokszor táncoltunk esténként, ha vitorlással éjszakáztunk a füredi kikötőben.

1956-ban megnyílt az ismét szállodává alakított Astoria, és benne az Astoria Bár. Ekkor megszűnt a Bástya Bár, és ide jártunk igen gyakran. Évekig játszott itt Pál Sándor, a püpos zongorista, igen hangulatosan. Sándor osztályán igen érdekes paciensek is előfordultak. Ott feküdt például több éven át egy-egy kúra erejéig Vas Zoltán⁵ anyja, Weinberger néni. Ortodox, vallásos zsidóasszony volt. Azt mondta: „Zoli fiam mindig a nép érdekét nézte, Laci fiam viszont a sajátját. Van is neki két gyára Amerikában!”

1949 után többször kaptunk határozatot, hogy a tanács igénybe veszi a házat, de nagybátyám mindig elérte, hogy két héten belül megsemmisítsék a határozatot, mondván, hogy a kom-

BALATONFÜRED-GYÓGYFÜRDŐ.

Astoria-szálloda, étterem, holászkezt.

munista alkotmány is biztosítja a dolgozók üdüléshez való jogát, és dolgozó tulajdonostól nem lehet elvenni vagy igénybe venni a 6 szobánál nem nagyobb üdülőt. Viszont 1952 őszén az arácsi VB. elnök, Masár József erőszakkal feltörette a házat, a mi bútorainkat felhordatta a faluban lévő házának egyik szobájába, beköltöztette a mi házukba a Borforgalmi Vállalat főkönyvelőjét, a lakást szolgálati lakásnak nyilvánította, minket pedig csak utólag értesített a határozatról.

Nagybátyám azt mondta, semmit sem lehet tenni, mert ahová egy állami vállalat beférközött, nincs rá eset, hogy a tulajdonosok az ingatlan használatába visszajussanak. Én viszont azt mondtam, visszaszerzem. Nem kérelmet adtam be, hanem feljelentettem a VB. elnököt alkotmánysértésért az Állami Ellenőrzési Minisztériumban. Két hét alatt kezemben volt a határozat, hogy a VB. elnök határozata törvénytelen és semmis, viszont addig, amíg a VB. elnök szerint nincs a községben igénybevehető szükséglakás, nem tudják a főkönyvelőt kitenni. Egész tavasszal és nyáron kéthetenként jártam a minisztériumba, és rágtam a fülüket, hogy intézkedjenek. Nyáron, többször jártam Füreden, hol Vekerdy Sándoréknál aludtam olyankor a szanatóriumban, vagy vitorlás-túrám során kikötöttem a füredi kikötőben. Ilyenkor biztattam a Járási Tanácsot, tegyenek már valamit, hiszen az Állami Ellenőrzési Minisztérium foglalkozik az ügyel, és megüthetik a bokájukat, ha semmit sem tesznek. Úgy rájuk ijesztettem, hogy írtak is egy levelet a tanácselnöknek, és azt mondták, én diktáljam a szöveget. Én a végén belevetettem, hogy a tanácselnök saját maga köteles nekünk a ház kulcsait átadni. De ő kijelentette, hogy a Borforgalmi Vállalat több ezer forintot költött a ház téliesítésére, és ahová egy állami vállalat beruházott, azt nem adja fel. Ekkor a minisztériumban azt mondták, hogy, ha meg tudok nevezni egy szükséglakást, akkor intézkednek. Mondtam, hogy meg tudok nevezni: a tanácselnök 8-szobás villában^o lakik a feleségével, tehát ott 7 szoba igénybe vehető. „Tudja ezt valamivel igazolni?” „Igen!” mondtam, és felmutattam a tanácselnök előző nap érkezett levelét, amelyben felszólított, hogy vigyük el az ő házának egyik szobájába beraktározott bútorainkat. Ha vissza tudunk költözni a házba, elvisszük a bútorokat, és akkor legalább ez a kiürített szoba rendelkezésre áll majd. Erre a minisztérium így intézkedett. De Masár még most sem akarta átadni a kulcsokat. Erre elmentem a Járásbírósághoz (akkor Füreden olyan is volt, a mai Zeneiskola épületében műkö-

dött, a Járási Tanács pedig az Astoria Szállóban) ahol írtak a rendőrségnek egy utasítást, hogy most már azonnal, és szükség esetén karhatalom alkalmazásával is, helyezze vissza a tulajdonosokat a nyaraló használatába. Egy másolatot nekem adtak. Találkoztam az utcán Masárral, és kérdeztem: „Adja-e a kulcsokat?” „Nem adom!” „Akkor olvassa el ezt!” Elolvasta, megvakarta a fejét, és azt mondta: „Azt hiszem, mégis oda kell adnom a kulcsokat!” Amikor a nyaralóba visszaköltöztünk, a szomszédok virágcsokorral üdvözöltek, mert ez volt az első eset, hogy a tulajdonosok egy kiigényelt házba vissza tudtak jutni.

A Borforgalmi Vállalat beperelt bennünket: fizessük meg a téliesítés költségeit. Erre mi is bepereltük őket, hogy fizessék meg 10 hónapra a lakbért, mert a kiutaló határozatban benne volt, hogy egyezzenek meg a tulajdonosokkal a lakberről, és az esetleges romos részek helyreállítására nézve, és ők nem keresték velünk a kapcsolatot, ezenkívül használták a kertet és a gyümölcsstermést, amire nem szólt a kiutalás. Ők viszont beperelték a VB. elnököt, hogy helytelen kiutalással költségekbe verte őket. A veszprémi bíróság ez utóbbi keresetet elutasította, mondván, hogy akár törvényes volt a kiutalás, akár nem, benne volt, hogy egyezzenek meg a tulajdonosokkal, ők nem tették, tehát magukra veszenek. Az ellenünk beadott keresetet elutasították, azzal, hogy ha akarják, állítsák helyre az eredeti állapotot. Ezt persze nem tették, mert ez újabb költségeket okozott volna nekik. A mi keresetünknek helyt adtak, és a Vállalatot a mi máshol töltött nyaralásunk költségeinek hozzáadásával összesen valami 18 ezer forint megfizetésére kötelezték.

A dolog pikantériájához tartozik, hogy 1955-ben becsukták Masárt, mert kiderült róla, hogy az igazi neve Csengerújfalussy Osváth Imre, és ő volt a nyilas kormány Fővárosi Elektromos Művekhez kirendelt kormánybiztosa. Menekülés közben a Dunántúlon Masár Józsefné házába került, akinek férje néhány nappal előbb halt meg. Összeszúrta az asszonnyal a levelet, a meghalt férj nevét és iratait használva jelent meg az asszonnyal Balatonarácson. Ezt persze mi csak letartóztatása után tudtuk meg.

1968-ban községfejlesztés címen szélesítették az utcákat, és a mi telkünkől is elvettek két oldalon – mert saroktelek volt – 3–3 métert. Összesen 900 forintot akartak érte fizetni, mondván, hogy a telek 20 %-át ingyen lehet igénybe venni községfejlesztésre, az ezt túlhaladó 9 □-ölet pedig 100–100 forintot fizetnek.

A járda építése miatt szükségessé vált a bejárat és az előtte lévő 4 lépcsőfok átépítése. Ezt kértem a tanácstól, de megtagadták. Erre bepereltem a tanácsot. Áttanulmányozva a kisajátítási törvényt, megállapítottam, hogy nemcsak a 9 □-ölért jár a szokásos forgalmi érték, hanem a zöldkárért és a megmaradt ingatlan rendeltetészerű használatában bekövetkezett értékcsökkenésért is jár kártérítés. Márpedig egy nyaraló értékét csökkenti, ha az ablakok nem egy négy méter szélességű kertre, hanem közvetlenül a járdára nyílnak.

Kértem tehát a bíróságot, rendeljenek ki szakértőt. Ez meg is történt, és ő megállapította a 20%-os értékcsökkenést. Ezek után a bíróság úgy ítélte, hogy összesen 38 ezer forint kártérítés jár nekünk, és a tanács köteles a szükséges átépítést – a veranda ajtó és a négy lépcsőfok áthelyezését, valamint az ajtó mellett két ablak létesítését – elvégezni.

Tisztelt Szerzőtársak!

Február végén levélben fordultunk Önökhöz, hogy küldjenek egy rövid életrajzot és fényképet magukról, hogy „Névjegy” címmel részletesebben bemutathassuk folyóiratunk szerzőit az olvasóknak.

Sajnos nem adtunk meg egységes szempontokat, így nagyon sokféle és főleg eltérő terjedelmű életrajzot kaptunk. Ezek egyeztetés nélküli rövidítését, változtatását nem szeretnénk önkényesen elvégezni, ezért ezeket, egyeztetés után, későbbi számainkban fogjuk közölni folyamatosan.

Szíves elnézésüket kérve:

Elek Miklós
felelős szerkesztő

A kártérítés összegével is volt egy kis gond. Kiderült, hogy az eredeti tulajdonos Schuchék a háború alatt nem végezték el a telkek telekkönyvi szétválasztását, és még ma is közös betéten van a két ikertelek.

A kártérítést tehát felerészben Wastl Ferencnek utalták át. Ekkor kellett a telekkönyvi szétválasztást megcsinálnom, ami nem ment könnyen. Ami a kártérítés összegét illeti, szerencsére Wastl úr derék, becsületes ember volt, belátta, hogy az bennünket illet, és átadta a hozzá utalt összeget. Ebből az összegből tataroztattuk a házat Herczeg úrral, a közelben lakó építőmesterrel. A konyha- és a nagyszobaablak megsüllyedt, sarkaikból ferde repedések indultak ki. Ezeket a falakat teljesen le kellett bontani, és újra falazni. A tetőt meg kellett javítani, köröskörül esőcsatornát készíteni, két sarkon levezetővel.

Herczeg magas összegért vállalta, de azt mondta, ennél csak olcsóbb lehet, a beszerzési forrásoktól függően. Ő fogadta fel a szükséges egyéb iparosokat is ebből az összegből, igen lelkiismeretesen, a mi érdekeinket nézve. A végén valóban az árajánlatnál néhány ezer forinttal kisebb összeg jött ki, ha jól emlékszem kb. 32 ezer forint. Becsületességére jellemző, hogy mivel azt mondta, szeptember 30-án kezd el a munkát, kaptam egy táviratot tőle, hogy csak október elsején tud hozzákezdeni. Észre se vetjük volna itt Pesten az egy nap késést.

Az itt közölt írás egy, a Helytörténeti Gyűjteménynek leadott hosszabb kézirat rövidített, szerkesztett változata.

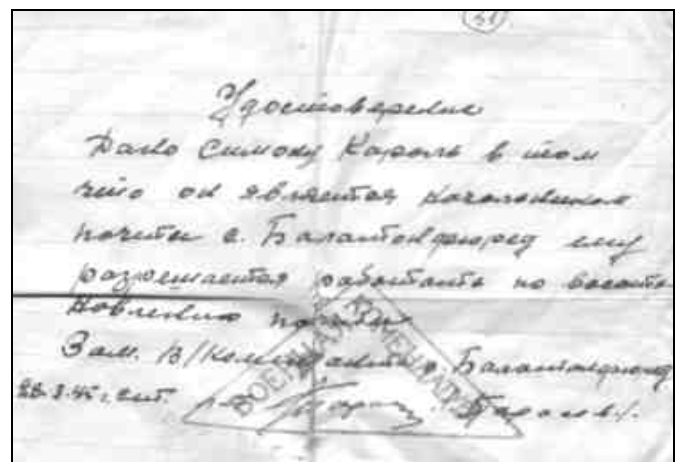
Szerkesztői megjegyzések:

- 1 Marx György (1927–2002) atomfizikus. 2003-ben emlékére fát ültettek a balatonfüredi sétányon. Marx István fia.
- 2 1954-ben és 1955-ben az Anna bált a Balaton Étteremben rendezték meg.
- 3 Julián-iskolák: 1904-ben, a szórvány magyarság megsegítésére alakult Julián Egyesület iskolái. 1945-ben megszüntették.
- 4 lapilli: vulkánkitöréskor kidobódó láva törmelékdarab.
- 5 Vas Zoltán (1903–1983) kommunista politikus, 1956 után kiszorult a politikai életből, íróként, műfordítóként dolgozott.
- 6 Ma Mikes Kelemen utca 6. sz. alatt található. László Zoltán közlése szerint abban az időben több községi illetve járási dolgozó lakása.

EGY 60 ÉVES DOKUMENTUM

A szovjet csapatok 1945. március 25-én vonultak be Balatonfüredre. A képen látható cirill betűs igazolást három nappal később állította ki Balatonfüred orosz parancsnokhelyettese Simon Károly postamester részére, és ebben engedélyezi, hogy az újrajépítés során dolgozzon.

Simon Károly (1895–1979) kezdeményezésére épült fel a községi postahivatal (1938). Aktív szerepet töltött be a Balatoni Szövetségben, a Balatonfüredi Járási Hitelszövetkezetben, a Balatoni Yacht Clubban és a református egyházközségben.

SZENFNERNÉ VARGA ANIKÓ

BESZÁMOLÓ A BALATONFÜREDI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET 2004. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Egyesületi munkánkat az alapszabályzatban és a 2004. évi munkatervben meghatározott feladatok szerint végeztük.

Szervezeti élet:

Tevékenységünk hátterét és színterét a Városi Helytörténeti Gyűjtemény biztosította. Egyesületi napunk továbbra is minden hónap második keddje. Tagjainknak itt kötetlen baráti beszélgetésekre, dokumentumcserékre, javaslattételekre, kutatásokra van lehetőségük. Elnökségi és szerkesztőségi üléseinket is erre a napra ütemezzük.

Tíz éves egyesületünk szervezeti életében a 2004-es esztendőben jelentős változás nem történt.

Taglétszámunk 2004-ben 59 főre emelkedett. Tagtársaink közül elhalálozott: Fazekas Miklós. Temetésén az egyesület képviseltette magát.

Alapító céljaink sem változtak egy évtized alatt. Továbbra is elsődleges feladatunknak tekintjük a város életével kapcsolatos írott, képi, tárgyi dokumentumok gyűjtését, Füred múltjának kutatását, megismertetését, hagyományainak ápolását, megemlékezések rendezését.

Az elmúlt évtől a könyvelést – az NCA pályázatán nyert pénzből – könyvelői iroda végzi.

Kapcsolatok:

Jó és folyamatos az együttműködésünk: a Városi Könyvtárral, a Városi Művelődési Központtal, a Laczkó Dezső Múzeummal, a Megyei Honismereti Egyesülettel, a Megyei Levéltárral, a Széchenyi Társasággal, az Arácsi Polgári Egylettel, a Balatonvin Borlovagrenddel, a Balatoni Szövetséggel, Balatonfüred Város Önkormányzatával, az általános iskolákkal, a Széchenyi Ferenc Szakiskolával, a Balatonfüred Városért Közalapítvánnyal, a Balatonfüredi Napló és a Füred TV rendszeresen tudósít rendezvényeinkről.

Titkárunk az egyesület képviselőjében részt vett a XXXII. Honismereti Akadémián Esztergomban.

Kiadványok, publikációk:

A Füredi Histórianak 2004-ben három száma jelent meg. Egyesületünk tagjai rendszeresen publikálnak a Füredi Históriaban és egyéb szakfolyóiratokban.

Varga Lászlóné a balatonfüredi zsidó temetőről írott könyve egy megyei pályázaton I. helyezést ért el, az országos néprajzi pályázaton pedig III. helyezést kapott.

Ugyanitt dicsérő oklevéllel jutalmazták Karika Erzsébet internáló táborról írott dolgozatát.

Dibusz László Balatonfüred díszpolgáráról írt könyvet „Horváth Ernő varázslatos élete” címmel „A mindig szép Balaton” című könyvet Németh Ákosné szerkesztette.

A „Balatonfüred emlékjelei” című kiadvány pedig Elek Miklós, Karika Erzsébet, Németh Ákosné és Tóth Györgyi munkája.

Deák Ferenc és Balatonfüred kapcsolatáról Kátóna Csaba írt és szerkesztett könyvet.

Pályázatok:

Céljaink eléréséhez 2004-ben 310 000 Ft-ot nyertünk a Polgármesteri Hivatal, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány és a Nemzeti Civil Alap pályázatain.

Támogatás:

A személyi adó 1%-ának felajánlásából 75 000 Ft. került az egyesület folyószámlájára. Köszönjük az adományozóknak.

Rendezvények, események:

A Magyar Sajtó Napján egyesületünk elnöke mondta az ünnepi beszédet. A Füredi História nevében megkoszorúztuk Györök György emléktábláját.

Megemlékeztünk dr. Martos István szanatóriumi orvosról, aki családjával a halálba menekült a deportálás elől. Az emlékbeszédet a sírnál Simon Gyula tagtársunk mondta.

A múlt esztendőben emlékeztünk a 120 éve született Protiwinsky Ferenc festőművészre, munkáiból a Jókai Mór Múzeumban nyílt kiállítás, melynek megrendezését egyesületünk kezdeményezte, és a képek összegyűjtésében is részt vállaltunk. A tárlat létrejöttében kiemelkedő szerepe volt dr. Zoltai Dénesné Karkovány Judit tagtársunknak. Az emlékező beszédet is ő mondta Protiwinsky Ferenc sírjánál, ahol az egyesület képviselőjében elhelyezte az emlékezés koszorúját.

Keresztury Dezső emléktábláját – születésnapjának 100. évfordulóján – megkoszorúztuk.

A megemlékezés virágait szeptember 21-én elhelyeztük Széchenyi István szobránál.

Posztumusz Pro Urbe díjra tett javaslatunkat elfogadták s a néhai Peremartoni Nagy Sándor kitüntetését fia Peremartoni Nagy Sándor tagtársunk vette át.

Javaslatot tettünk arra, hogy Papp Gáborról és Peremartoni Nagy Sándorról utcát, illetve teret nevezzenek el. Névjavaslatunkat elfogadták.

Decemberben egyesületünk megalakulásának 10 éves évfordulóján ünnepi közgyűlést tartottunk. Az egy évtized eseményeiből, kiadványaiból kamara kiállítást rendeztünk. Tagtársaink emléklapot kaptak, és a Füredi História legfrissebb számát, valamint a Helytörténeti Gyűjtemény 10 éves évfordulóján jó hangulatban készült, személyre szabottan válogatott fényképeket.

Tagtársaink adományokkal rendszeresen gazdagítják a Helytörténeti Gyűjtemény anyagát.

Ebben az évben a tagság ajándékképpen megkapta a Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványait, Gubicza Ferenc tagtársunk felajánlásaként. 2004-ben az egyesület tagjai közül Rosta Róbertné Balatonfüred Kultúrájáért, Horváth Mihály professzor Veszprém Megye Érdemrendje kitüntetését kapott.

Pénzügyi beszámoló a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület 2004. évi gazdálkodásáról

Nyitó pénzkészlet 2004. január 1-jén	36.028 Ft
Pénztár	10.221 Ft
Elszámolási betétszámla	325.807 Ft
Bevételek	562.273 Ft
Kiadvány-értékesítés bevétele	86.312 Ft
Tagdíjak	40.700 Ft
Kapott támogatások	415.014 Ft
Banki kamat	20.247 Ft
Kiadások	405.174 Ft
Anyagköltség	259.109 Ft
Igénybevett szolgáltatások költsége	107.855 Ft
Egyéb szolgáltatások	36.650 Ft
Reprezentációs költség	1.560 Ft
Záró pénzkészlet	
2004. december 31-én	493.127 Ft
Pénztár	28.934 Ft

Elszámolási betétszámla	194.807 Ft
Lekötött betétszámla	269.386 Ft

Az Egyesületet 2004. évben a Balatoni Szövetség 30.000 Ft-tal, a Polgármesteri Hivatal 60.000 Ft-tal, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány 50.000 Ft-tal, a Nemzeti Civil Alap 200.000 Ft-tal támogatta. Az SZJA 1%-ának átutalásából 75.014 Ft bevétel keletkezett.

Az anyagköltségek között lett elszámolva a Füredi História nyomdaköltsége 203.900 Ft, a meghívók nyomdaköltsége 41.325 Ft, koszorúk 8.350 Ft és nyomtatványok 5.534 Ft értékben. Felmerült postaköltség 15.677 Ft, könyvelési díj 67.500 Ft, hirdetési díj 7.178 Ft, egyéb szolgáltatás 17.500 Ft. Egyéb szolgáltatásként a bankköltség összege szerepel.

Az egyesület 2004. évi gazdálkodása eredményes volt, bevételei 157.099 Ft-tal haladták meg a kiadásokat.

Az egyesületnek 2004. december 31-én tartozása nem volt. Vagyona 533.297 Ft, amely a pénzeszközök 493.127 Ft-os és a Füredi História című kiadvány leltárának 40.170 Ft-os összegéből tevődik össze. A közhasznú tevékenység tárgyévi eredménye 197.269 Ft.

Balatonfüred, 2005. február 8.

HIBAIGAZÍTÁS

Sajnálatos módon előző számunkban néhány hiba található:

- a belső borítón a képaláírás helyesen: A Városi Helytörténeti Gyűjtemény új szerzeményei
- a 2. oldalon a címben helyesen: a Jókay család
- a 15. oldalon az utolsó mondat befejezése lemaradt. A hiányzó rész: „alakulását és szükség szerint interveniált.”

A hibákért szíves elnézésüket kéri
a szerkesztőbizottság

A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK, DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ SZEMÉLYEK, INTÉZMÉNYEK, EGYESÜLETEK (2004-2005)

Balatonalmádi – Tóth Kálmán

Balatonfüred – Dr. Benkő Ákosné, Ferenczy István, Dr. Gerencsér Gábor, Gubiczáné Istványi Mária, Haász Ilona, Horváth Gyula, Dr. Horváth Mihály, Karika Erzsébet, Kovácsné Filipovics Katalin, László Zoltán, Nagy Lizetta, Németh Ákosné, Németh József, Pálfy Sándor, Rosta Róbertné, Rosta Sándorné, Simon Gyula, Szabó Istvánné, Szalay Lajos, Tóth Attila, Tóthné Kádár Klára, Tramplér László, Vecsey Ervin, Vurai Tamás,

Balatonkenese – Jákfalvi József

Budapest – Dr. Soltész Elekné, Dr. Topolánszky Ivánné Supper Éva

Litér – Érsek Adrienn

Balatonfüred

Balatonfüred Város Önkormányzata, Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatoni Szövetség, Bem József Általános Iskola, Városi Művelődési Központ.

Összeállította: Tóth Györgyi könyvtáros

A BSC megalakulásának 10 éves jubileumára készült koszorú
(Helytörténeti Gyűjtemény)

